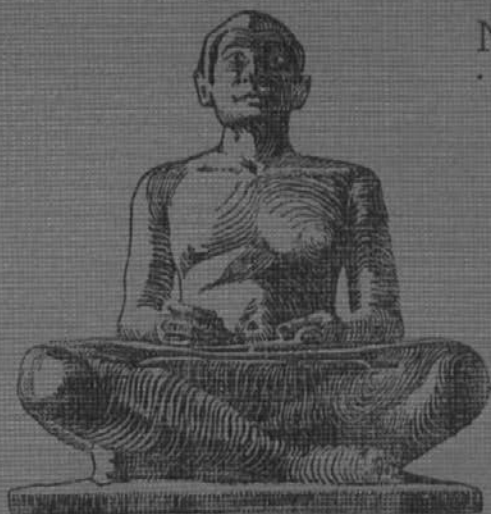

ZVEZEK 11
LETO VII.

NOVEMBER
MCMX

· N · A · Š · I · : Z · A · P · I · S · K · I ·

SOCIALNA REVIJA · UREDNIK DR. ANTON
VERMOTA · · ODGOVORNI UREDNIK IN
DAJATELJ ANTON KRISTAN · LJUBLJANA

SEBINA:

F. L. TUMA · DELAVSKO ZAVAROVANJE NA NEMŠKEM · W. ELLENBOGEN
JUŽNA ŽELEZNICA · (Konec) · · DR. H. TUMA · UVOD V ZNANSTVENO
MIŠLJENJE (Konec) · · JOSIP AGNELETTO · SLOVENSKE NARODNO GO-
SPODARSKE ČRTICE · PREGLED · KULTURNI · LITERARNI · I. S. MACHAR
· SONET K SOCIALNEMU VPRAŠANJU ·

· MCMX ·

LASTNIK KONZORCIJ „NAŠIH ZAPISKOV“ · UREDNIŠTVO V
GORICI · VIA PAOLO DIACONO 14 · UPRAVA V LJUBLJANI
HELENBURGOVA ULICA 6_{II} · · TISK TISKARNE · IV. PR.
LAMPRET V KRANJU · POSAMEZNE ŠTEVILKE : 40 VIN.

Naši Zapiski izhajajo vsakega 1. v mesecu ::

Praročnina znaša za Avstro-Ogrsko za celo leto
4 K 80 v s poštino vred, za pol in četrt leta so-
razmerno manj; za Nemčijo 5 K 60 v, za ostale
države 6 K 20 v. :: Posamezne številke 40 v.

Rokopisi naj se pošljajo na adresu Dr. ANTON DERMOTA
v Gorici. :: Praročnina pa na naslov: NAŠI ZAPISKI,
:: Ljubljana, Šelenburgova ulica 6/II. ::

Pod spovednim pečatom.

Spisal F. Kirchsteiger, preložil Etbil Kristan. Cena I. dela K 2-60,
II. dela 2 K. Ta lepa in nadose zanimivo pisana knjiga je prav
pripravna za darilo ob primernih priložnostih. Dobiva se v
vseh knjigarnah in v

Delavski fiskalni družbi v Ljubljani.

Dr. Dragotin Lončar:

Dr. Janez Bleiweis in njegova doba.

Cena 1 K. — Izdali «Naši Zapiski». — Dobiva se v vseh
knjigarnah, kakor tudi v upravi «Naših Zapiskov».

Anton Zupančič

knjigovez v Ljubljani, Slomškova ulica št. 31
se priporoča za vsa dela, ki
: spadajo v njegovo stroko. :

GRIČAR & MEJAČ

Ljubljana, Prešernova ulica 9
priporoča svojo bogato zalogo
izgotovljenih oblek
za gospode in dečke ter mlčne novosti v konfekciji za dame in
deklice. — Ceniki zastoj in franko.

F. L. TUMA:

Delavsko zavarovanje na Nemškem.

I.

ar čitamo tuintam o komunističnem ali socialističnem sistemu prvih kristjanov v smislu socialne reforme, je velika zmota. Pač nam pravi stari vek o akutnem problemu revežev in bogatinov, in ravno krščanstvo je prineslo vsem zatirancem „veselo oznanilo“; ali njegovo oko je s podobnim preziranjem kakor istočasna filozofska šola verskih stoikov zrlo na vse posvetno, češ, kaj zunanji blesk, kaj fizična prostost človeka — notranja čistost, prostost duše je, kar mora biti naše edino prizadevanje.

Kulturni moment krščanstva leži drugje. Tudi ko se je organiziralo polagoma v cerkev, v institucijo, ki jo nahajamo v vsaki človeški civilizaciji, in je prišlo na ta način hoté ali nehoté v najožji stik s posvetnimi vprašanji, ni rešilo problema revežev in bogatinov navzlic vsej karitativnosti, t. j. usmiljenim dejanjem srednjeveške cerkve. Karitativnost nahajamo sicer i pri vseh drugih javnih faktorjih te patriarhalne dobe — ali ne enemu ne drugemu se ni posrečilo odpraviti socialno bedo, ki se je izraževala tekom zgodovine v ravno tolikih oblikah, kakor se je izpreminjal časovno in krajevno ves družbeni stroj ali organizem.

Bil je Emanuel Kant, duševni genij moderne Nemčije, ki ni videl v letu 1789, nič družega, nego evolucijo naravno-pravnega sestava, fenomen v človeški zgodovini, ki ima svojo osnovo in moč v stremljenju človeške nature po boljšem.

Kant je umrl l. 1804. Bili pripoznal revolucionarni značaj faktorju, ki se je izkazal tekom svojega stoletnega gospodstva močnejši kot ves problem revežev in bogatinov ali sužnjev in gospodarjev, močnejši celo kot sta dva tako kljubovalna močočnika, kakor avtoriteta svete cerkve in absolutizem posvetnega prestola, skratka: faktorju, ki je uklenil v svojo trdo pest ves svet, kamor je stopila do danes noga belokožca?

Dovolj je, če pokažemo nanj; ni treba imena.

In tako stojimo omamljeni kakor v gorišču parabole: ni jih bilo doslej možgan, ki bi povedali, kje preneha ta čudovita prikazen. Niti misliti si ne moremo, kje bi se nehala stopnjevati moderna produkcija. Zdi se, da je principiелно sploh ni meje, tako rafinirano sta razvita veliki obrat in moderna tehnika, t. j. vpeljevanje naravnih sil namesto organske dinamične sile.

Gotovo je bil jako pomemben in znamenit zgodovinski dogodek človeške družbe, ko so načeloma zavrgli delo sužnjev v spoznanju velikega gospodarskega napredka, če opravlja delo roka prostega moža. Toda zaman listamo tisočletja nazaj: povsodi je nehala produkcija pri sposobnosti človeške roke. Efekt, masa in orjakost produkta, to se je izražalo samo v navadni kooperaciji. Babilonski viseči vrtovi, egiptovske piramide, rimski vodovodi so taki tipični primeri. Danes pa stoji na eni strani visoko koncentrirani kapital, na drugi nepregledni kompleks strojev, a vmes porivan od ene strani na drugo homo sapiens, mogočni stvarnik in prevarani suženj te krasote. „Industry is limited by capital“ — obrtnost je samo še vprašanje kapitala¹⁾!

Kar hočemo reči, je sledeče: danes pomenja socialno vprašanje nekaj popolnoma drugega nego kadarkoli poprej. Prav prozorno označujeta to premembo angleška znanstvena in popularna terminologija, ki imenujeta mezdnega delavca moderne industrije izmenoma kar brez ovinkov reveža „poor“ ali tudi „labouring poor“. Z druge strani le še „roka“: pri tovarnah, manufakturah in sličnih velikih podjetjih na Angleškem vidimo često tablico z lakonskim nadpisom „hands wanted“ ali „no hands wanted“ — rok potrebujemo — ne potrebujemo več rok.

Ne gre več za razmerje med revežem in bogatinom. Poseže mnogo globlje. Socialno vprašanje kapitalistične produkcije leži v razmerju med kapitalom in delom.

Francoski fiziokratje osemnajstega stoletja, ki so nam podali prvi znanstveni gospodarski sistem in otvorili s tem novo znanost politične ekonomije, so opazovali gospodarsko življenje z naravnega stališča (še danes iščejo nekateri take „naravne zakone“ v narodnem gospodarstvu); kasnejša angleška klasična šola z mehaničnega stališča; socialistična z radikalno-materialističnega; zopet druge s historično-realističnega, matematično-psihološkega, biološkega i. t. d.

¹⁾ I. S. Mill: Principles of Political Economy. B. I. Ch. V. § 1.

Vprašati se moramo, je-li novi problem ravno tako produkt človeškega uma in dela kakor stotero drugih historičnih pojavov, ali pa leži preko naših sil, podobno kakor smer vetrov ali tek planetov. Če zanikamo slednje in pritrdimo prvemu vprašanju, potem ne moremo vzeti merila za tako globok problem drugje, kakor v nravni odgovornosti človeka, in znanost, ki se peča teoretično, a stvarno z modernimi gospodarskimi vprašanji, najde svoje mesto v prostoru splošne etike.

Anglija, Francija in Belgija so tista teritorialna skupina, kjer se je pričel izražati najpoprej novi način kapitalistične produkcije. Ali dočim je spravila francoska revolucija ravnatoko vso kontinentalno Evropo za nekaj časa ob glavo, kakor je zadržnila doma vrat svoji fiziokratični šoli, ki je duševno mnogo bolj sorodna modernemu socializmu nego mančesterski teoriji, kamor jo prištevajo običajno gospodarski historiki, je šel gospodarski in socialni razvoj na Angleškem svojo naravno pot mirno naprej. Na kontinentu so hoteli vroči Francozi premeniti socialni položaj s tem, da so podrli ves temelj in hoteli prezidati družbeni ustroj prav s tal (kakor znano, se namen ni posrečil) — hladni Angleži so ostali pri tem, kar si je drago vstvaril narod s tolikim trudom in znojem in poizkušali so zidati na danem.

Namen teh uvodnih besed ni, slikati ves boj, ki se je vnel na Angleškem in kmalu nato po ostali Evropi zaradi tega vprašanja. Precizirati hočejo samo pisateljevo stališče napram takim problemom vobče, t. j. kar razumemo danes pod pojmom socialne naprave posebno v korist proletariata, moškega in ženskega, ne moremo premotrivati z vidika človekoljubnosti, usmiljenja ali naklonjenosti. Vprašanje je našega razuma, v koliko izprevidimo razmere: vprašanje značaja, v koliko nastopimo za svoje spoznanje, in vprašanje nravne odgovornosti, v koliko smo pripravljeni žrtvovati od svojega neposrednega osebnega egoizma, self-interest.

Kulturni historik Hipolit Taine slika v svoji znameniti knjigi „O starem režimu“ mnogoštevilne edikte in reforme fiziokratičnih ministrov predrevolucionarne dobe — zlasti ton, v katerem so bile pisane¹⁾ — kot eden važnih sopovodov, da je prišlo l. 1789. do nasilnega izbruha.

¹⁾ Posebno minister Turgot, zdravnik po poklicu, je gromel v najostrejših izrazih proti bogatinom, češ, da se vzpenjajo po hrbtih revežev navzgor i. t. d. — in tako v kraljevih ediktih! On je tudi razločeval najbrže prvi poleg meščana, bourgeois, še stan delavca, artisan.

Taine vidi v spremljajočem simptonu okolnost samo. Naziranje tudi ni bilo novo. Spominjamo samo na krčeviti odpor vseh podjetnikov, ki se je dvignil po celi deželi, ko je predlagal Lord Shaftesburg, ki mu gre velik del zaslug za prvi tovarniški zakon na Angleškem (1833), še deseturni maksimalni delavnik. Ali na sovražno rovanje proti tistim mladim nemškim učenjakom v začetku 40. letih, ki so se bojevali za socialne naprave kot socialno dolžnost celokupnosti, torej tudi kapitalistov.

Mož tolikega praktičnega očesa, kakor je bil nemški kancelar Bismarck, je spoznal naglo tudi to tendenco časa. Deloma morda pod vplivom omenjene šole, ki mu je vsaj v teoriji krepila stališče, in deloma proti tedaj še mogočni mančesterski šoli na Nemškem, je spisal lastnoročno tisti prestolni nagovor (1881), ki je postal toliko znamenit za razvoj socialne reforme na Nemškem, da mu je dala zgodovina ime cesarskega oznanila, Kaiserliche Botschaft. S prestolnega mesta je bilo najbrže prvič izrečeno, da ima tudi delavec svoje pravice do drugih.

Kakšen je bil uspeh? V prvem presenečenju nad zvitim protivnikom, ki si je znal splesti iz njih orožja lovorjev venec za svojo glavo, so pričeli posamezni delavski voditelji s hudo agitacijo proti nameravanemu socialnemu zavarovanju za slučaj bolezni, nezgode, invalidnosti in starosti. Ko je sezidal „avstrijski Krupp“ v moravskih Vitkovicah prve delavske hiše, je govorila agitacija o tistih par rodbinah, ki so cenili zdravo in ceno stanovanje višje, kakor slučaj praktične iniciative po podjetniku, kot o neumnih kalinih. Iz skromnega početka je nastala tam cela vrsta hiš, in kakor pozna tudi navada svoje hudomušne poti: ljudska govorica ji pravi do danes „Gimpelkolonie“, dasi ni pri delavcih že davno več nobenega predsodka proti takim napravam, najsi izvirajo iz nasprotne strani.

Podobno je ponehal umetni vihar na Nemškem proti nameravanemu socialnemu zavarovanju. Celo nasprotno. Delavci so se polastili mnogih takih naprav z večjo gorečnostjo in v večjem obsegu, kakor je ljubo ondotnemu političnemu režimu.

Pozornost gre sedaj drugemu, praktičnemu delu naše razprave: kako je realizirano to delavsko zavarovanje na Nemškem.

II.

Tehnično leži bistvo vsakega zavarovanja v kolektivnem shranjevanju in prevzemanju tveganja po mnogih ali vseh, ki jim preti enaka nevarnost. Na troške skupine dobi povrnjeno nastalo po-

trebščino, kogar zadene nesreča. Za tak vzajemen dogovor se moremo pogoditi po samopomoči in potem govorimo o privatnem ali zasebnem zavarovanju. Kjer samopomoč ne zadostuje ali ne more poslovati n. pr. zaradi nezadostnih sredstev, ali kjer so drugi momenti važnejši kot gola računska izravnava med vplačilom in izplačilom — vsako racionalno zavarovanje sloni na strogo matematično-tehničnih podlagah — govorimo o javnem zavarovanju ali zavarovanju s tujo pomočjo, pod čimer razumemo skoro izključno javne oblasti ali podobne korporacije, vštevši velepodjetja. Tak drug nagib najdemo pri delavskem zavarovanju: socialno odgovornost. Navadno (in tendenca gre za tem) plača delavec samo polovico premije, ostalo polovico krije podjetnik. Včasih delavec sploh ničesar ne plačuje, ampak vse podjetnik. Zopet drugje prevzame en del stroškov za zavarovanje državna ali deželna, včasih tudi občinska blagajna.

Delavsko zavarovanje so poznale najpoprej pokrajine, kjer je bila s kakim opraviлом nevarnost v prav posebni zvezi. Rudarji in mornarji so bili prvi pionirji modernega socialnega zavarovanja in pravila teh bratovščin, bratovskih skladnic ali pomožnih blagajn so služila kasneje za vzgled državam, ko so jele oblasti regulirati to vprašanje. Pokazalo se je namreč potrebno, da velja pri tem zavarovanju poleg vzajemnosti še drug važen princip: vsakdo *mora* biti zavarovan.

Prva država, ki je prisilila gotovo kategorijo delavcev, da se zavarujejo vsi od prvega do zadnjega, je bila Ogrska. Tam so vpeljali leta 1854. prisilno zavarovanje za rudarje, a samo za slučaj onemoglosti, kar velja še danes tako. Za njimi pridejo Belgijci (1868) tudi le za rudarje, potem Francozje (1881) le za mornarje. Za slučaj onemoglosti velja prisilno zavarovanje tudi v Avstriji samo za rudarje (1889). Za splošni princip nastopi nato sistematično Nemčija: 1883. za slučaj bolezni, 1884. za slučaj nezgode, 1889. za slučaj onemoglosti ali ostarelosti. S tem se je postavila ta država na čelo vsem drugim.

Njena zakonodaja in zato tudi vse to zavarovalstvo ni urejeno po strogo enotnem načrtu. Naslanja se temveč na prej obstoječe naprave in računa tudi s posebnimi razmerami. Tako zasledimo v njej skupino starih zadrug, sedaj seveda reorganiziranih rudarskih in pomožnih skladnic ali blagajn; ostanke deželne in občinske oskrbe; kjer je kazalo, so obdržali prosto-voljne blagajnice, a glavni delež gre seveda novoustanovljenim državnim zavodom.

Pomisliti moramo predvsem, da je Zedinjena Nemčija komaj izza leta 1871. unificirana država z razmeroma enotnim organizmom. Ali ustavno-politično kot zvezna država, obstoječ iz štirih kraljevin, šestih velikih vojvodin, petih vojvodin, sedmih kneževin, treh samostojnih mest Hanse in državnega ozemlja Elsas-Lotrinške; poleg tega močni, historično utemeljeni partikularizem med pruskim severom Hohenzollerncev ter proti Dunaju gravitujočim jugom; nadalje ostro gospodarsko nasprotje med agrarnim vzhodom in industrialnim zapadom — vsa ta zgodovinska razdvojenost ni mogla ostati brez vpliva na skupno zakonodajo. Po nekod je bil odpor posameznih zveznih držav tako hud, da je Pruska, ki šteje sama polovico cele države in navzlic močnemu zastopstvu v skupnem državnem svetu, rajši odjenjala in dovolila nekaterim obstoječim deželnim zakonom posebne ozire proti temu, da ne sme izdati v bodoče nobena dežela novih zavarovalnih postavnih predpisov.

V celem posluje v državi danes okroglo 24.000 delavskih zavarovalnic, nevštevši podružnic za več kot 20.000.000 oseb, s skupnim letnim dohodkom okroglo 750, letnim izdatkom 500 in skupnim premoženjem nad 2000 milijonov mark (à 1 K 17 v). Koliko osobja je treba za poslovanje bolniškega zavarovanja, ni bilo mogoče zaslediti statističnih zapiskov; pri starostnem in nezgodnem zavarovanju je znašalo to število za l. 1908 okroglo 40.000 oseb.

Kjer je mogoče, ali kjer se je zdelo vladi primerno, je izvedla princip samouprave po prizadetih; v popolnoma javnih zavodih in rabsodiščih je dovolila poleg uradništva še paritetično zastopstvo tako delavcev kakor delodajalcev. Blagajnam je po državnih zakonih vse poslovanje točno predpisano; ali v smislu dovoljene avtonomnosti imajo pravico in celo dolžnost do lastnih pravil. Zakon se omejuje navadno le na vsakokratni minimum; kar je mogoče preko tega, je blagajni dovoljeno do meje maksima, ki je tudi predpisan. Nekatere zadeve urejujejo po upravnem potu, včasih celo potom direktnih ukrepov kancelarja ali zveznega sveta.

Primerno omenjeni socialni in obrtni odgovornosti se ravnaajo prispevki. Vsled istega principa odpade drugače tako važni kalkulacii neenakosti rizika, in le v nezgodnem zavarovanju, kjer so skoro edini plačnik podjetniki (do 92%), je uvedeno pet razredov po stopnjah nevarnosti in primernim stopnjevanjem donoskov. Podobno netehnično plačujejo vsi delavci enake pri-

spevke, ne oziraje se na starost ali zdravje posameznika. Premijo določajo samo po visokosti zaslužka.

Gori izrečena dolžnost delavca, da je vpisan v svoji blagajni, vtegne napraviti vtis, da se dejanski mora vsakdo zavarovati, drugače mu ne izplačajo v slučaju potrebe ničesar. Temu ni tako. Delavcu v istini ni treba v skrajnem slučaju niti migniti, in vendar je član dotične blagajne s tistim hipom, kakor je vstopil v tako podjetje, ki je po zakonu dolžno zavarovanja. Tudi če ni vplačal nobenega prispevka in tudi podjetnik zanj ni ničesar odračunal, vendar je zavarovan in dobiva ob nastali potrebi vse postavne udobnosti. Blagajna se drži seveda potem podjetnika.

Gotova izjema velja samo za invalidno, oziroma starostno zavarovanje. V toliko, da mora poteči v svrhu realiziranja zavarovanja gotov rok vplačevanja, takozvana karenčna doba, najmanj 4 in največ 24 let.

Dolžnost je torej nekoliko preoster, upravičenost za zavarovanje nekoliko preširok pojem. Vendar govori nemška zakonodaja o delavcu ali podjetjih vseskozi kot „versicherungspflichtig“.

Na kratko nam je pregledati sedaj še vsako zavarovanje posebej: 1. za slučaj bolezni; 2. za slučaj nezgode in 3. za slučaj invalidnosti ali starosti. V kolikor ni omejen vsak človeški namen po zmožnosti poedinca, poizkusi podati pisatelj v nastopnem popolen, bistven pregled vsake omenjenih treh skupin.

Poleg splošnega interesa socialne politike za take naprave sta odločevala za večji obseg še dva bližja nagiba: prvič imamo Slovenci vedno po par tisoč svojih fantov in mož v nemških rudnikih, zlasti na Vestfalskem, ki imajo pravico do vseh naslednje orisanih udobnosti (kolikor jih ne izključujejo posebni predpisi, na katere zadenemo) in morajo torej tudi prispevke odračunavati. Drugič stojimo Avstrijci tik pred novim ljudskim, starostnim zavarovanjem v zvezi z reformo in unifikacijo vsega socialnega zavarovanja v Avstriji v en zakonik. Ljudsko zavarovanje utegne torej postati zlasti v očigled znatnemu razširjenju tudi v Avstriji tako aktualno splošno dnevno in posebej delavsko vprašanje, kakor je na Nemškem. Posebno prizadetim vtegne služiti kratek, vendar zanesljiv oris onega socialnega zavarovanja, ki služi tudi avstrijski zakonodaji za vzgled.

Dalje prih.

Južna železnica.

Konec.

Veliko škodo je južna železnica baje imela vsled *preosnove valute*. Ker se je „relacija“ (razmerje vrednosti zlata k vrednosti srebra) postavno določila, je bila družba, ki je svoja posojila plačevala po starem relacijskem kurzu latinske novčne konvencije (1 gld. a. v. = $2\frac{1}{2}$ franka), in ki je obrestovala in odplačevala v frankih, trajno preobremenjena v tem kontu za $19\frac{0}{10}$. To ji baje jemlje za vso bodočnost upanje, da bi s sukcesivnim približevanjem zlatega goldinarja k novčni pariteti $2\frac{1}{2}$ frankov reducirala izgubo agia; s povišanjem tarifov je hotela baje pokriti izgubo, toda nizki tarifi državnih železnic so jo pri tem baje ovirali.

Nadaljni vzrok nadaljevanja svojih prihodkov — in nedvomno po pravici — vidi uprava južne železnice v *delitvi prometa*, ki je bila posledica novih alpskih železnic. Pričakovalo se je od otvoritve tega obrata, da se promet na Trst silno pomnoži; zato je bila južna železnica pripravljena, oddati državnim železnicam neke dele prometa. Te pomnožitve prometa pa ni bilo in južna železnica ima iz tega absolutno izgubo, katero do l. 1908. proračunava s $6\frac{1}{2}$ milj. kron in katera bo baje vsled pogodbe, po koji bo udeležba pri prometu Dunaj-Trst sukcesivno padala, na leto naraščala za $1\frac{1}{2}$ milijon kron, h katerim je vsled otvoritve turske železnice baje prištevati nadaljnjo $\frac{1}{4}$ milijona kron in vsled podržavljenja velikih severnih železnic nadaljnjih $2\frac{1}{2}$ milijonov kron na leto.

Prihodke — utemeljuje družba v svoji vlogi — ji je močno skrčila *bosenska aneksija* in vsled nje nastali *turški bojkot*. Od srede oktobra do konca decembra 1908. je imela izgube na voznini na Balkan v znesku 400.000 K, od srede januarja do konca februarja 1909. po 300.000 K in v prometu z Reko po 300.000 K, skupaj torej 1.000.000 K v približno štirih mesecih, ne oziraje se na to, da „so bili trgovski odnošaji trajno uničeni“. Tudi je bila primorana, zaradi nevarnosti vojske oskrbeti si večjih *premogovih zalog* za vojsko, kar ji je, ker je promet na severni železnici obtičal in je bilo vsled tega potrebno nabaviti si angleškega in ruhrskega premoga, prizadejalo nadstroškov po $1\frac{1}{4}$ milijona kron.

Tudi *davek na vozne listke*, ki je od 1903 do 1908 povzročil povišanje voznih cen pri južni železnici za 19.3 milijonov kron, je baje oškodoval podjetje, ker je oviral razvoj osebnega prometa, ne da bi bila zvišana voznina koristila podjetju, marveč je to oviralo povišanje tarifov.

Izgubo so provzročali južni železnici nadalje *popusti* v prid dvornim in državnim uslužbencem za 1908 v znesku 460.000 K, v prid oficirjem in vojaškim uradnikom po 690.000 K, v prid vojaškemu osebju po 270.000 K, skupaj torej 1.4 milijona kron. Potem za vojaške Transporte 2.2 milijona kron.

Nasprotno so se pa izdatki pomnožili. *Izdatki za perzonal* so od 35 milj. kron l. 1900 narasli na 51 milj. kron v l. 1907. in 53½ milj. kron v l. 1909. Zanimivo je čuti, kar pravi južna železnica, da bi bila lahko odbila zahteve uslužbencev, da je pa država ni podpirala, dasi ima kot garant interes na procvitu železnice. „*Toda to vprašanje prava je bilo v prvi vrsti vprašanje moči*“. Vlada je namreč bila izjavila, da ima dovolj opraviti s svojimi uslužbenci, na njeno podporo se torej ne more računati. „To nas je poželjivosti našega osebja naravnost izročilo. *Naš položaj bi daljše pasivne rezistence, katera, kot uči izkušnja pri zasebnih železnicah, kojih ne krije visoka vlada, bi bila končno vendarle privedla do tega, da bi bili mi odjenjali, ne bil sploh mogel prenašati.*“ „Stroške tega miru,“ torej uspeh pasivne rezistence, proračunava južna železnica v prvem letu na 4.7, da se pa popolnoma uresničijo vse takrat dane koncesije, na 5.2 milj. kron na leto. Tudi regulacija družbene in počitne dobe vsled oblastvenih odlokov jo je veljala na leto 1.9 milijona kron povprečno. Istotako naraščajo stroški zavarovanja in pokojnin neprestano.

Stvarnih izdatkov so mnogo povzročile nenavadne investicije za promet ob vojski (podaljšanje ramp, zvišanje izdatnosti vodnih postaj, razširjenje premogovih odkladišč i. t. d.), potem naprave radi druge zveze s Trstom (kolodvor Beljak sam 2½ milj. kron), zgradba privoznih tirov in tirov za izogibanje (Vorfahr- u. Ausweichgeleise) i. t. d.

Ako so tudi ta izvajanja nedvomno v marsičem pretirana in na to preračunana, da vzbude sočutje vlade, tiči pa vendar v njih tudi mnogo resnice, in prav gotovo nosi državna uprava in politika del krivde na slabih razmerah južne železnice.

Nastaja vprašanje, po kakšni poti se naj izvrši *saniranje južne železnice* in se more izvršiti. S tem vprašanjem se javnost

peča že več let prav živo, kar je lahko umljivo pri ogromnosti podjetja in mednarodni razširjenosti papirjev južne železnice. Ker je kompliciranost vprašanj, ki se tu pojavljajo, prerazlična, umevamo, da je število predlogov saniranja legijon in da doslej noben ni še dovedel do cilja. Najvažnejše izmed njih kritično premotrimo.

Najradikalnejši predlog meri na to, da se južna železnica požene v konkurz, kar bi upnike napotilo v primerno poravnavo in k odpisu enega dela njih nominalnih terjatev. Ta predlog je neizvršljiv, ker pomenja izročitev podjetja posestnikom tri odstotnih in deloma petodstotnih prioritet, ki so s prvim stavkom intabulirani, in ker bi poznejši posestniki obligacij odšli praznih rok, — kar bi bilo v toliko jako krivično, ker so baš prioritete na prvem stavku poglavitno povzročile enormno dobičcarsko izkoriščanje podjetja in se najbolj obogatile pri tem, dočim so se one z zadnjih stavkov mnogo bolj približale nominalnemu znesku. Pa neglede na to so milijoni v zvezi s takim ogromnim prometnim zavodom zasebnih interesov — narodno gospodarstvo vse južne Avstrije je najtesneje zvezano s tem — pomislite na promet s tujci, od katerega žive nele mnogobrojni hoteli, ampak cele doline; na ogromni promet z živili iz Italije i. t. d. — in pasivna rezistenca je poučila, kakšne velikanske ekonomske učinke ima zavlačevanje železniškega obrata tudi le v enem dnevu, kaj šele če ta obrat obstane popolnoma. Kakšne komplicirane pravne posledice pa bi rodila sekvestracija, se pa niti misliti ne da.

Sedaj pa pride še vprašanje avstrijskega državnega kredita. Pretežna večina prioritarjev južne železnice je na Francoskem, velik del je na Nemškem in Angleškem placiran. Pri državnih in velikih zasebnih posojilih od bank in podružnic se upošteva poglavitno Francoska, upnica vsega sveta. Najsí bodo finančne pravice upnikov južne železnice še tako dvomljivega izvira, ne moremo iti kar na dnevni red preko njih, ker gre za poltretjo milijardo in za pravno stanje, ki je bilo osnovano pred 50 leti: to bi spravilo v nered vse naše denarno in kreditno življenje in potem nam pač ne bi izlepa nihče nič več posodil.

Drug predlog, o katerem se je mnogo razpravljalo, meri na to, da se *prosto nazaj odkupijo* triodstotne obligacije. Kurz teh papirjev naravno ni nič kaj visok in se izpreminja; zato so te obligacije tudi mednarodno „priljubljen papir za igranje“. Kurz od komada je znašal na dunajski borzi koncem let 1901 do 1908: 317, 292, 305, 307, 315, 315, 297, 267 in

notira na dan, ko se piše ta članek (15. julija 1910) 261·40. Predstavimo si, da južna železnica na borzi pokupi papirje, ki še krožijo, potem bi si prihranila pri srečkanju (Verlosung) razliko med kurzom in nominalom (500 fr.), kar bi seveda bil precejšen dobiček, ker gre za skoro 3·8 milj. komadov obligacij. Temu predlogu pa nasprotujeta dva odločilna argumenta. Prvič bi nakup papirjev v večji meri takoj povzročil, da bi kurz poskočil, in sicer tem višje, čim več bi se pokupilo, vsled česar bi akcija takoj izgubila vrednost za družbo. In da bi francoski prioritarji vkljub svoji znameniti organizaciji mogli, če bi že tudi hoteli, ustaviti to naraščanje kurza, je silno dvomljivo. Po gospodu Lacombeju so se pa kar najodločneje izrazili *zoper* ta predlog. Drugič pa v ta namen južna železnica potrebuje denarja, morala bi najeti večje posojilo. Ker pa je od štirih vrst dolgov že prva dvomljiva, če pride do pokritja, bi se moglo posojilo na petem stavku najeti le po jako neugodnem emisijskem kurzu. Bržčas bi se pa tak poizkus najetja posojila ponesrečil. Kajti značilno je, da je pri nekem zborovanju akcijonarjev južne železnice mogel neki večkrat imenovani milijonar napraviti dovtipno opazko: „Štirje Rothschildi sede v upravnem svetu in južna železnica ne dobi denarja na posodo!“ Posojila pod državno garancijo, kakor ga zahteva južna železnica — seveda ne za odkup na borzi, ampak za investicije, pa parlament ne bo dovolil pod nobenim pogojem, ne upoštevaje tega, da bi to imelo zopet slabo posledico, da bi se s tako dobro zavarovanim posojilom vzbudile „bolečine“ onim, ki imajo prednost, — torej bi to ne bilo prav njihovim prioritarjem.

Naravnost odbiti moramo predlog, da bi se bolezen južne železnice odstranila s *povišanjem tarifov*. Kajti nele da to ne da odločilnega naddohodka (pri 7% doklade za 1909 skupaj 3·1, leta 1910 bržkone 5 milijonov kron) in da bi nadaljnje povišanje slabo vplivalo na razvoj prometa, je vendar uprav izzivajoče, zahtevati žrtve za zadolževanje magnatov južne železnice od občinstva in narodnega gospodarstva, ne pa od onih, ki jim je to gospodarstvo prinašalo neopravičenih ogromnih dobičkov od prioritarjev.

Kajti kar se je terjalo doslej od teh gospodov, je le znižanje obrestovanja njih papirjev na 0·4% (od 15 na 13 fr. na leto) in odlog odplačil. Ta *Rücklaßwirtschaft* pa se da smatrati kvečjemu le kot paliativno sredstvo za hip, kot provizorij, ki se pa ni niti obnesel, tako da se je med tem provizorijem moral vstvariti drugi,

„interim v interimu“, z novim odlašanjem srečkanja enega dela še ostalih količin na poznejši čas. To bo pa učinkovalo tako, da bo od l. 1918 dolžnost odplačevanja zadela s podvojeno silo bolehajoče podjetje, in če bo dotlej južna železnica pri normalnem razvoju razmer prišla v položaj, nositi to breme, naj se presoja po dejstvu, da ima sedaj, ko je preteklo 7 let pomanjšane dolžnosti odplačevanja in sredi „interima v interimu“. torej pri dvojno pomanjšanem plačilnem bremenu, deficit nad 7 milijonov.

Vpričo tega pomenja zahteva južne železnice po redukciji obresti *kupninskega ostanka* (6%) in podaljšanju plačilnih rokov neznatno malenkost. Če se tem željam vstreže ali obratno z gosp. Steinwenderjem zahteva najstrožje takojšnje izplačilo, to sodu ne izbije dna.

Južna železnica kakor tudi posestniki triodstotnih prioritet zahtevajo, da država poseže vmes v prid družbe in sama žrtvuje. Država nima na obstoju tega podjetja samo izravnega davčnega in neizravnega narodno-gospodarskega interesa, ampak ker potrebuje posojil, mora imeti pristop na tu — in inozemski denarni trg, da se ohrani avstrijski kredit. Saj so francoski posestniki prioritet že opetovano po svojem govorniku Lacombeju različne grožnje spuščali v tem smislu, in je celo francoski poslanik nekoč v interesu prioritarjev interveniral pri grofu Aehrenthalu. Kar je pa država doslej storila, zvišanje tarifov, ni pomagalo in ni izvršljivo, in kar se sicer še od nje zahteva, uslužnost pri plačevanju kupninskega ostanka, pri delitvi prometa i. t. d. nima odločilnega pomena; tretje skupine zahtev, odškodovanje za investicije v letih neposredno pred podržavljenjem, garancije za najeta posojila in podobno, pa ni mogoče dovoliti iz principielnih vzrokov.

Pač pa država lahko odločilno poseže vmes: s *podržavljenjem*. Seveda je pri južni železnici to operacija, ki se od drugih podržavljenj razlikuje takorekoč v vseh ozirih. Najtežavnejši in najzamotanejši problem je to, kar jih je doslej bilo stavljenih avstrijski državnim upravi. Njegov poglavitni predpogoj je, da prioritarji *precej žrtvujejo*. Ko so skozi skoro 50 let spravljali v žep 6 odstotno obrestovanje in 200 odstotno odplačevanje svoje naložene glavnice, je prav in dobro, da končno privolijo v redukcijo tega brezprimernega preplačevanja vrednosti svojih obligacij (glej borzni kurz, kot najzanesljivejše — povprečno vzeto — skoro matematično merilo notranje vrednosti vrednostnega papirja). To tudi uvidevajo in so za to pripravljeni, samo da si o višini re-

dukcije niso edini in da zahtevajo, naj prispevajo tudi „pet odstotniki“ k žrtvam, kar je popolnoma opravičeno z ozirom na nizki emisijski kurz tudi te obligacijske serije in na dano državno garancijo, — kakor tudi druge serije, kojih posestniki vtegnejo biti v svojem lastnem interesu pripravljeni za nekakšne koncesije. Že pri odkolkovanju triodstotnih prioritet na 400 fr. bi se glavnični dolg južne železnice znižal za 378 milijonov frankov. Pri obravnavanjih, vršivših se v železniškem ministrstvu glede tega, so pa ti gospodje bili pripravljeni že k večjim koncesijam. In gotovo je, da bodo te svoje zahteve morali še bolj znižati, ako hočejo doseči, da saniranja južne železnice, ki je zanje prevažno, ne prevzame država. „Likvidacija je“, kot je dejal gospod Lacombe, dobro poučeni zastopnik triodstotnih prioritet, „nekaj, kar je absolutno negotovo,“ in ako država napravi red, četudi z bolešno operacijo, je to vendar trdna podlaga. Tako bi se potem dala doseči renta, kojo bi država mogla sprejeti, in koja bi se po likvidujoči družbi prioritarjem izplačala ali pa potom univerzalne sukcesije naravnost tem, eventualno po poprejšnji enotni konverziji.

Toda znižanje zahtev prioritarjev ni edina težkoča, ki se ustavlja podržavljenju. Druga nastaja v *italijanski anuiteti*. Podržavljenje lombardsko-benečanskih prog po Italiji je bilo posledica napetih odnošajev obeh držav po vojski leta 1866. Ta napetost ni prenehala nikoli popolnoma, marveč se je poostrila v novejšem času vsled bedaste c. kr. avstrijske politike, vsled naziranja o vatikanskem in iredentistovskem vprašaju kakor tudi vsled ekspanzijskega poželenja napredujoče italijanske industrije in savojskega dvora. Renta, ki bi jo italijanska država plačevala avstrijski kot pravni naslednici južne železnice, bi bila v slučaju zmešnjav jako opasen predmet. Morala bi torej biti pred podržavljenjem „nevtralizirana“, morda prodana kakšni inozemski banki ali podjetju. V zadnjih tednih se je v resnici tudi govorilo o taki banki, ki naj bi se v Parizu konstituirala kot takozvana Treuhandgesellschaft in izpeljala nevtraliziranje italijanske rente. Pred osmimi leti se je v italijanski zbornici pojavil načrt, naj se anuiteta južne železnice izplača glavnično, — kar bi tudi pomenjalo rešitev. Žal, načrt so opustili. Končno bi bilo tudi mogoče, da družba južne železnice obstoja tudi še po podržavljenju in izplača potem anuitete Avstrije, Italije in Ogrske in upnikov. Gotovo kočljivo in zamotano, toda ne nerazrešljivo vprašanje.

Naposled se mora pri podržavljenju vpoštevati še činitelj *Ogrsko*. Ne anuiteta, ki tu ne igra nobene vloge, pač pa dejstvo,

da leže proge južne železnice na ogrskem ozemlju in se tedaj ogrska vlada lahko vmešava v podržavljenje. In to vmešavanje bi bilo važno: kajti z južno železnico bi prišle baš one proge v posest avstrijske države, ki so jih Ogrri v prejšnjih negotbenih kampanjah dosegli v svojem interesu, namreč one, ki tekoč od vzhoda na zahod, služijo ogrskemu eksportu in vsled kojih zgradbe se je izvršitev prog, tekočih od severa na jug, in koristnih zlasti avstrijskim interesom, zlasti druga zveza s Trstom, tako dolgo odkladala. Že sedaj se Ogrri pritožujejo nad zadnjo negotbo, ki je določila samostojnost določanja tarifov Avstrije (socialnih demokratov velika zasluga v negotbenem odseku še pod Koerberjem) in s podržavljenjem velikih železnic ogrska komercialna vzhodišča zaprla, oziroma otežkočila jim prehod. Vendar pa se tudi ogrski upor da premagati. Ogrri potrebujejo namreč denarja, okoli 500 milijonov, in ga seveda iščejo ondi, kjer ga išče ves svet, na Francoskem. Če se je vnanji minister, gospod *Pichon*, za francoske upnike južne železnice lepo znal zavzeti napram Avstriji, kot so mu priznali javno, bo pač tudi znal Ogrom razložno namigniti, da brez pritrditve k podržavljenju južne železnice ne morejo misliti na placiranje ogrske rente na Francoskem. Seveda bi se Avstrija morala podvizati, da ne zamudi ugodne prilike.

Če se končno pri tem podržavljenju posreči kaj pridobiti tudi za *akcionarje*, kot želi železniško ministrstvo, je težko reči. Namen je s stališča državne uprave umljiv, ker je jako važno za državno plačilno bilanco, da ne gredo obresti južne železnice le v inozemstvo, ampak da se ž njimi okoristi tudi domovina — in akcionarji južne železnice se nahajajo po večini v Avstriji. Isti argument se z uspehom lahko pove preburnim grožnjam francoskih upnikov južne železnice, češ, da bodo pustili prioritete v Avstrijo nazaj se vračati. Na vsak način pa pomenja to uvaževanje novo komplikacijo vprašanja, ki je itak dovolj zamotano in zrelo za odločitev.

Kajti naglica je sploh potrebna. Leto 1910, do kojega konca je bilo povišanje tarifov južne železnice dovoljeno, je že v svoji drugi polovici in poslanci prometnega ozemlja južne železnice so gospodu železniškemu ministru ponovno povedali nedvomno, da ne dopustijo več nadaljnega podaljšanja tega povišanja sploh, vsaj pa ne brez temeljite obravnave o problemu južne železnice kot celote. Položaj ni vzdržljiv, in avstrijsko narodno gospodarstvo bi le preveč riskiralo, če ne bi smatrali nedelavnosti železniškega ministrstva v ti stvari naravnost za nevarnost.

Uvod v znanstveno mišljenje.

Konec.

„Mnenje“, staroslovensko mneti, denken, sumneti, dubitare, korenika „mn“ je „denken“ kot sintetična funkcija; iz tega „meniti“ (memorare), imeti v spominu, imeti v sebi. Kakor je „misлити“ v bistvu analitično, tako je „mneti“ v bistvu sintetično. Najbolj se da to konstatirati na izrazih: mneti, pomniti, spomin; to je stalno pridruženje k zavesti in celoti. Ker pa je prva notranja funkcija pri dojetju vnanjosti analitična, je izraz misлити izpodrinil izraz „mneti“ v ljudskem govoru. „Mnenje“ sedaj pomeni imeti kaj za resnično iz danih razlogov. Nemec pravi: meinen ist etwas in Sinne haben. „Mnenje“ (Meinung) v ljudskem govoru navadno tudi pomeni vsebljati neko negotovo sodbo. Tudi Kant pravi: Meinung ist ein vorläufiges Urteil; Wundt: Meinung ist das objektive Fürwahrhalten, dem jedoch die Sicherung der Ueberzeugung fehlt. Največkrat se rabi „mnenje“ (Meinung, opinio) v vulgarnem smislu, v bistvu pa je „mnenje“ assoziatives, sintetisches Denken.

Dr. Rostohar zamenjava „mnenje“ in „prepričanje“, rabeč „ali“. Res je, da sta „misel“ in „mnenje“ v neločljivi zvezi; analizi sledi vedno sinteza; v navadnem pomenu pa je „misel“ izgubila pomen analize ter je postala splošna funkcija razuma, dočim je „mnenje“ postalo pojem zase.

„Prepričanje“, to je imeti kaj za istinito iz dejstva ali istine. Prepričanje ima torej na sebi vedno znak nazornosti. Slovenski izraz „priča“ (Gegenwertszeuge), „pričen“ (gegenwärtig) najbolj razlaga termin „prepričanja“; to se pravi: imeti nekaj za istinito, ker je dotični predmet neposredno pred menoj. Dr. Rostohar pravi: imamo misli brez prepričanja; to je dejanski prav, ker je misel le psihična funkcija in se vsebina misli često niti ne da izraziti; napačno pa je reči, da ima misel znak resničnosti, ali ne. Prepričanje se tudi razlaga kot trdna izvestnost o veljavnosti kake sodbe vsled evidence; bolje pa je, da se držimo razlage izraza „prepričanje“, ki sledi naravnost iz našega jezika.

„Sodba“ (judicium, propositio). Ta terminus se rabi v različnem pomenu; sodba je: Urteilsakt = soditev, Urteilspruch = sodni rek, juristično, ali sodbeni rek, logično, Urteilsinhalt = sodbena vsebina, Urteilsvorgang = sojenje ali soja. Popularno

se razlaga: sodba je predstava misli (Urteil ist die Darstellung des Gedankens). Zamé je misel, ponavljam, le psihična funkcija, sodba je forma misli, logičen pojem. Sodba je konstatiranje istine ali dejstva (Tatbestandsurteil, Wahrnehmungsurteil), za kar rabi dr. Rostohar nov izraz „istinitev“. A tudi tako konstatiranje v bistvu ni nič drugega, nego ločitev iz kompleksa, tako da je sodba v bistvu vedno izraz za analitično misel. Ker je misel psihično vedno združena z voljo, za to je sodba vedno intencionalna, in dr. Rostoharjeva istinitev ni nič drugega, nego: hočem, da je tako. Prvo sodbo dobimo pri zaznavi (zaznavne sodbe, Wahrnehmungsurteil), in takoj na to ji sledi „predstavna sodba“ (Vorstellungsurteil). Analiza in sinteza predstav, izločitev predstav iz celotne predstave in postavitve samostojne nove predstave, to je psihična funkcija pri tvoritvi pojmov. Tudi odnašanje momentov, znakov, pojmov med seboj je sodba, kakor odnašanje pojma na pojem. Vsled tesne spojitve analize in sinteze se tudi sodba karakterizira tako različno: Wundt trdi: plod sodbe je vedno analitičen, Meinong pa trdi, da je sintetična. Najbližje zavzema stališče dr. Rostoharja Kreibig, ki pravi: Das Urteil ist ein psychischer Akt, durch welchen ein bestimmter Tatbestand als vorhanden gedacht wird. Vsa križajoča mnenja pa izvirajo iz tega, ker se misel kot psihična funkcija prenaša tudi kot logičen termin.

Rezultat in forma misli je sodba, katera postane pristopna logiki šele izražena v stavku. Kakor je pojem vstvaril besedo, tako sodba stavek. Brez besede in stavka formalna logika ni mogoča; z besedami kot simboli postane logika vrsta algebre.

Sodba psihično izvira iz stremljenja po enoti. Bolj ko postanejo pojmi abstraktni, bolj streme sklepi k enoti. Predstave so vsled apercipije in čustvenega momenta presubjektivne in negotove, da bi naravnost iz predstave bilo mogoče tvoriti enotni rezultat; — zato se miselnim potom izlušči iz predstave vse, kar je čustvenega, — subjektivnega, zedinja se vse, kar je splošnega, socialnega ter se tvorijo iz predstav pojmi. Bolj ko se odstranjuje od subjektivnega momenta, bolj ko se generalizira, bolj postaja pojem splošen in abstrakten in zadnji pojmi: Bog, vsemir so naj-socialnejši, najsplošnejši, najabstraktnejši.

„*Predsodek*“ je sodba iz nezadostnih razlogov.

„*Izvestnost*“ (Gewißheit) je iz ruščine sprejet pojem; rabimo ga pa nujno v filozofični terminologiji. Izvestnost je ali subjektivna, ali objektivna. Subjektivna izvestnost je soglasje posameznih

zaznav istega subjekta glede istega predmeta. Soglasje zaznav istega predmeta po raznih subjektih je sicer tudi subjektivna, no imenovali bi je „splošnoveljavnost“ (Allgemeingiltigkeit); objektivna „izvestnost“, ali nujnomiselnost (Denknotwendigkeit) pa je soglasje zaznav istega predmeta, ki se miselnem potem ne da odstraniti. Objektivna „izvestnost“ se pridobi torej le potom logične dedukcije in posredno. Dr. Rostohar posebno priporoča strogo ločitev izvestnosti in „evidence“. Zamé je razlika le v stopnji. Soglasje zaznav brez preizkuševanja, torej takojšnja „izvestnost“ je „evidenca“, taka je n. pr. pri zaznavni sodbi. Nujnomiselnost pa je zgolj deduktivna.

„Verjetnost“ (Wahrscheinlichkeit), od verjamem, (ich nehme etwas als wahrscheinlich an). Od tega je ločiti „verujem“ (ich glaube, ich halte etwas für wahr). V navadnem govoru se navadno verujem in verjamem zamenjava. Dr. Rostohar loči verjetnost od izvestnost, kakor jaz prepričanje od mnenja. „Vera“ pa se loči od izvestnosti in verjetnosti po čustvenem momentu. „Verovati“ je imeti nekaj za resnično, ne iz golih zaznav, marveč iz čustvenih, največkrat tudi transcendentnih motivov, izhajajočih iz stremljenja po celotnosti. Najnižja oblika „vere“ izvira torej iz afektov, najvišja oblika „vere“ pa iz etičnih motivov. „Vera“ ima v sebi momet zaupanja, torej zopet čustveni moment; rekel bi torej kratko: „vera“ je izvestnost iz čustvenih razlogov. Često se rabi „vera“ kot zaupanje na tujo avtoriteto zapovedi in prepovedi. Kjer je povod vere golo zaupanje, nastane „Autoritätsglaube“, t. j. cerkvena vera, kjer pa je zavest lastne celotnosti, lastnega uma, pa nastopi „Vernunftsglaube“ (umstvena vera). Za „verjetnost“ veljajo iste razlike kakor za „izvestnost“.

„Razlog“. Pojem, s katerim je vezan drug tako, da sledita drug drugemu, je razlog, ali: sodba, ki me sili v postavitev druge sodbe, iz prejšnje izvirajoče. Razlog je torej vzrok sodbe. Razlog je vrsta sinteze. Dr. Rostohar nam ni definiral ni „razloga“ ni „vzroka“, marveč šele rabeč ta termin pojasnjuje nekoliko razloček izvestnosti in evidence.

„Vzrok“ (Ursache) je Marka Pohlin prevedel z „areč“. A je prva črka, za katero sledi B in potem C, D...; tako je jako primitivno skoval slovensko besedo. Mislil pa mož ni slabo. Vzrok je pojav, ki je vezan z drugim tako, da mora slediti prvi drugemu, in ker v ABC za A sledi B, bilo je za Pohlina „Ursache“, „areč“. Vzrok in razlog sta torej plod asociacije in plod apercepcije; oba ploda izkušnje. *Izvajanje in sklepanje* je iskanje izvestnosti

posredno po razlogih; izvajamo iz enega razloga, sklepamo iz cele vrste.

„Sklep“ je odnašanje sodbe nad sodbo. „Apercepcija“ je zveza pristopujočih predstav k celoti subjekta. „Percepcija“ (Auffassung), pojetje je temeljni akt zaznave. „Izkušnja“ (Erfahrung, als einzelnes Resultat); „izkustvo“, „empirija“ (dauernde Erfahrung). Izkušnja je nahajanje zveznih zaznavnih predstav v spominu. Iz tega nahajanja sledi izvestnost. Nabiranje in apercepiranje zaznav v spominu je „vednost“ (das Wissen). Kadar se gradivo dovolj nabere in razširi, stremlje po razbiranju in združevanju, po izvajanju in sklepanju, po hipotezah in postulatih k enotnim zadnjim pojmom.

Zaznavne sodbe so le subjektivno veljavne, empirične ali izkustvene sodbe so splošno veljavne.

Izkustvo je svota izkušenj. Dr. Rostohar trdi napačno, da več zaznav ene ali več oseb da „objektivno veljavnost“; ta se dobi le potom dedukcije. Izkušnja pomeni v navadni ljudski govorici vednost dogodkov. Z izkušanjem bi prišli do objektivne izvestnosti le, ako bi bile zaznave vse resnične, t. j. ako bi bila čutila vedno zanesljiva, brez prevare. Nemška beseda Erfahrung kaže bolj na vednost, slovenska izkušnja kaže bolj na eksperiment, na vzročnost, sklepnost. Nemec bi rekel: je toliko zaznav, da mi je „izvestno“; Slovenec pa: ker sledi iz tega dejstva drugo, zato je izvestno.

„Podmena“ (Annahme, acceptio). Podmena je sodba brez prepričanja; je sodba iz domišljije, ali pa je reprodukcija resnične, ali verjetne sodbe brez lastnega prepričanja. Vsekdar je torej podmena nekaj podstavljenega. Podmena je prenešana iz češčine v slovenščino za „hipotezo“; dočim je dejanski primeren izraz „Annahme“, podmeniti (unterschoben) podmenè (das unterschobene Kind). Ker se je „podmena“ vzela meninčebinič iz češčine kot nepotreben prevod za splošno veljaven termin „hipoteza“, smo v veliki zadregi za pojem „Annahme“. Radi tega bi predlagal, da se ohrani „hipoteza“ zase, in „podmena“ za „Annahme“. Vsekako je „podmena“ samostojen miselni pojav, docela ločen od hipoteze. „Hipoteza“ se odteguje dejanskemu dokazu. Ostwald tolmači: Die Hypothese ist eine Annahme über Beziehungen zwischen bloss gedachten, daher unzugänglichen Größen, dočim se „Annahme“ nanaša vedno na dejanske predmete.

„Hipoteza“ je zgolj teoretična postavitev kakega principa, da se omogoči celotno razlaganje istinitosti; vedno se vrši ta

postavitev na podstavi izkustva in verjetnosti. „Hipoteze“ so torej predpolaganja, o katerih vemo, da niso resnična, pa potrebna za splošno spajanje istin in dejstev.

Vsa znanost, četudi zajema svoje početke iz izkušnje, pa je mogoča le z uporabo podmen in hipotez ter končno tudi vere, ker stremi človek, da izpolni vse v celoto, ter je zato navezan na domišljijo in čustvene momente in ker brez zaupanja v resničnost sodb ni mogoča stalnost in zdržnost. „Vero“ tolmači Daničič kot „držati“, „čuvati“ (festhalten). Tu se zopet vidi, kako so vse človeške funkcije prepletene druga z drugo, in kako je vsled psihične zveznosti težko opredeliti posamezne termine. Grda spaka je dr. Rostoharjeva predistinitiv za Annahme.

„Nazor“ (Ansicht, Meinung, Auffassung, Betrachtung). Dr. Rostohar „nazor“ in „naziranje“ zamenjava, dasi sta po mojem dva docela različna termina. „Naziranje“ je nekaj zloženega, „nazor“ je nekaj enostavnega; zato bi rabil jaz „nazor“ (Ansicht), „naziranje“ (Anschauung). „Nazor“ je mnenje, ki se nanaša le na posamezne strani predmeta; nima torej celotnega predmeta pred očmi: torej das Ansehen von einer gewissen Seite ist Ansicht. Ob enem predmetu torej je mogoče imeti le eno mnenje, pa več nazorov. „Naziranje“ (Anschauung) pa je neposredno dojetje (Erfassung) predmeta, oziroma neposredno zaznavanje predmeta (nazoren, anschaulich, nazornost, Anschaulichkeit).

Deli se navadno „vnanje naziranje in notranje“. Prvo je naziranje konkretnega predmeta po čutih, drugo pa je naziranje dogodkov v naši notranjosti (contemplatio). Vse vnanje naziranje se vrši v času in prostoru, v katerem se vrše in vrste občutki. „Svetovno naziranje“, nikakor ne „svetovni nazor“ pa je naša sistematična vednost o celoti vnanjega sveta, našega čutja in razmerja teh dveh svetov med seboj.

Pojem zamenjava dr. Rostohar z naziranjem v širšem pomenu, rekoč: „Empiričen pojem se krije z naziranjem v širšem pomenu besede,“ ali: „Pojem ni nič drugega, nego celota več istinitiv, odnašajočih se na eden in isti predmet.“ „Ta zaznava imenuje se pojem“.

Po mojem mnenju je vse to razlaganje temeljno zgrešeno, pa naj si prihaja od katerekoli strani. Sploh dr. Rostohar ne podaja nobene razlage. Ako se primerja definicijo pojma z definicijo drugih terminov, potem se res ne more vedeti, kaj je pravzaprav pojem.

Pojmi tvorijo gradivo vse logike: pojmi so torej elementi logike; radi tega je predvsem treba, da se ta terminus nedvojbeno določi.

Od občutka do predstave je vse psihično dogajanje strogo subjektivno, omejeno na en subjekt. Pojem pa je rezultat psihičnega dogajanja ne več v posameznem subjektu na sebi marveč kot člana skupine, članske družbe. Ob tvoritvi pojmom se loči človek od živalstva; s pojmi se prične filozofija ljudstva (Völkerpsychologie). Pojem ni nič drugega, nego abstrakcija enakih predstav potom družbe in govora. Dokler ni prišel človek do sožitja, ni imel potrebe po abstrakciji; *šele s ponavljanjem zaznav enako organiziranih individijev moral je nastopiti refleks abstraktnih predstav na venkaj v besedah*. S pojmom in njega vidnim znakom besedo, je mogoče govoriti o normah, kako se ti pojmi nanašajo drug na drugega. Ob zaznavi je miselna funkcija ločitev enega občutnega kompleksa v celoti in pridržitev te celote naše notranjosti po apercipiji. Predstave vsled apercipije gube ne-bistvene znake konkretnih predmetov v spominu; zato se pa jasneje dvigajo bistveni znaki in ti primerjajo v celotni zavesti subjekta, tako da se vsi znaki posameznih predstav konkretnih predmetov združijo v spominu kot samostojna predstava, ki nima neposredno pred seboj konkretnega predmeta.

Po tem primerjanju in iztrebljanju znakov na konkretnem, večkrat zaznavanem predmetu, se predstave generalizirajo, in tako generalizirana predstava postane pojem. Ta generalizacija je mogoča le s sodelovanjem številnih individijev v organski človeški družbi. V pojmu predstava postane torej abstraktna. Ako se pojem potom generalizacije tvori neposredno iz predstave konkretnih predmetov, dobimo empiričen pojem. Ako pa abstrahiramo pojem iz reproduciranih predstav v našem spominu, potem dobimo abstrakten pojem, ali kakor ga imenuje dr. Rostohar „racionalen pojem“. Kot rezultat generalizacije predstav, t. j. izbiranja bistvenih znakov iz cele vrste predstav nele enega subjekta, ampak družbe subjektov, pa pride v veljavo na pojmu moment splošne veljavnosti, in kot enak rezultat miselne funkcije, ki odklanja vse nasprotne podmene, nastane objektivna izvestnost ali nujno-miselnost. Pri abstrakciji, ki se vrši pri skupljenju znakov posameznih predstav, odpadejo tudi čustveni in intencionalni momenti, ki so vedno združeni s predstavami vsled apercipije; zato bi lahko rekli: „pojem je nenazorna predstava brez vsakega intencionalnega momenta“. Ker se pri abstrahiranju konkretni predmeti

izgubljajo bolj in bolj iz spomina, in ker vsled sožitja nastopi potreba izražanja skupno konštatiranega miselnega dogodka po besedi, stopi tako *beseda* kot simbol namesto konkretnega predmeta, in šele takrat, ko je *človeška* družba vstvarila *besede*, je mogoče govoriti tudi o logiki. Zato je logika v praktičnem življenju gramatika, in morda bi tudi naše srednje šole storile najboljše, če bi učenje logike po načinu kakor dosedaj opustile in učile zato v višjih šolah *logično gramatiko*. Radi tega je tudi marsikateremu učenjaku danes logika le znanost besedi kot nositeljic pojmov v njih odnašanju iz skupnosti.

Psihologično je *pojem* torej generalizirana, abstraktna predstava, logično pa je pojem substrat besede. S tem, da je na mesto konkretnih predmetov nastopil simbol, postane šele mogoče eksaktno mišljenje kakor se višja matematika razvije šele takrat, ko sprejme za substrat brezvsebinske črke. Pojem bi lahko imenovali povzetje (*Zusammenfassung*) vseh bistvenih, predmet sestavljajočih znakov v miselno enoto. Lahko bi delili tudi pojme v subjektivne, ako si to povzetje mislimo izvršeno v enem subjektu, objektivni pojmi pa nastopijo v povzetju družbe mislečih subjektov. „Vsebina pojma“ (*Begriffsinhalt*) je celota povzetja; „obseg pojma“ (*Begriffsumfang*) pa je vrsta znakov, sestavin. Ker je pojem generalizacija predstav kot nujen rezultat mišljenja, ki stremlje k enoti, je naravno, da prevladujejo v mišljenju abstraktni pojmi, ki silijo v ideje in kategorije, ter streme končno k vesoljnim, vse obsegajočim pojmom. Lahko bi torej rekli: V pojmu in besedi se loči umstveni svet od materijelnega, v pojmu pa se tudi dotikata psihologija posameznika in psihologija ljudstva, „Ideja“.

Dr. Rostohar pravi, da je treba od pojma „strogo“ ločiti idejo, ker pravi, da je ideja termin za tiste pomene, kateri se sestavljajo zgolj iz misli in domišljije. Zame je to nerazumljivo. Misel je interno dogajanje, funkcija analiziranja in sintetiziranja. Misli ni le tvoriti ideje, ampak je vsa analitična in sintetična funkcija v nas. Ideja pa je predvsem sintetična; ideja pomeni v grščini *Gestalt*, obraz; torej *Urbild einer Gattung von Dingen*. Ideja je predvsem intencionalno generalizirana predstava. Francoski jezik za predstavo sploh nima drugega izraza kakor „*idée*“. Ljudski izraz ideja n. pr.: nimam ideje o tem, pomeni toliko kakor: nimam pravega, bistvenega predstavljanja o tem. V literaturi pa se rabi pomen ideje mnogokrat kot najvišji, transcendentni pojmi. Razlika ideje od pojma je v intencionalnem, čustvenem momentu. Ideja postane metafizičen pojem pod vplivom k enoti stremeče

misli kot sklepni sintezi izkustva in vednosti, in tako se v ideji pridruži intencionalen in čustven moment kot prevladajoče naše notranje dogajanje.

Descartes imenuje idejo normativno misel v obliki pojma. Torej tudi on z razlogom „normativen“ daje prav ločilen karakteristikon od pojma, ker je norma vsekdar intencionalna. Heglu je ideja objektivno eksistenten um. Po mojem je ideja eminenten produkt sožitja človeka, in se ideje v enem subjektu samem ne bi bile nikdar stvorile. Ideje so meni nositeljice intencionalno normativnega momenta v človeški družbi. Šele s komunikacijo subjektivne generalizacije predstav z drugimi subjekti postanejo mogoče ideje. *Zato imam idejo za miselni produkt ne enega človeka, ampak posameznih skupin enako organiziranih ljudi, in končno najvišja „ideja“ mi je miselni produkt človeštva kot celote.*

Zmisel (Sinn). Dr. Rostohar pravi: Aristotel je mišljenje primerno označil z notranjim govorjenjem, dostavil bi: Aristotel in — otroci. (Ko mi je moj triletni sin Jarko nekoč obmolknil, vprašal sem ga: Kaj molčiš? odgovoril mi je: „Sam sebi sem nekaj povedal“.) Ta citat Aristotela pa nima nikake zveze z razlago dr. Rostoharja: istinitev (sodba) se zove „zmisel“ njegova.

Mnogokrat se tudi govori o pomenu stavka. Gori sem proti temu ugovarjal, ker je pomen le pokaz besede na pojem, dočim se more govoriti o zmislu le pri sodbi. Ker je misel le psihična funkcija, je zame tudi razlaga dr. Rostoharja nemogoča. Kratko bi rekel: Zmisel stavka je vsebina sodbe. Zmisel je torej vsebina moje zavesti v obliki sodbe, katero izražam s stavkom. Ako sem rekel: beseda je simbol za pojem, pravim: stavek je izraz sodbe. Razlagalo bi se zmisel kot kompleks predstav, katere si mislimo kot celoto po sodbi ter katere se izražajo po besedah v stavku.

Dobro loči dr. Rostohar termin „veda“ od „znanosti“. „Veda“ je „die einzelne Disziplin“; „znanost“ „znanje“ imeti (Kenntnis, das Kennen) „vednost“ (das Wissen), „veščina“ bi rabil za „routine“.

Priznati moram, da sem, predelujoč dr. Rostoharjev Uvod v znanstveno mišljenje, imel mnogo zadoščenja, dasiravno kritika njegove terminologije in njegovega predgovora kaže, da sva precej različnega mišljenja v marsikateri temeljni stvari teorije spoznanja. Četudi Uvod v znanstveno mišljenje ni knjiga za nas Slovence večjega pomena, pa more postati mejni kamen, ob katerem začuti vsa slovenska inteligenca dolžnost, slovenski govor logično pregledati in predelati ter si predvsem vstvariti precizno

terminologijo. Kakor je meni Uvod dr. Rostoharja dal povod za marsikatero lastno plodno misel, tako bi moral dati podlagi znanstveni, prepotrebni diskusiji o naši filozofični terminologiji. Jaz za svojo osebo iskreno želim te diskusije, in vsaj dr. Rostohar se ji gotovo ne odtegne, a tudi slovenska inteligenca se mora udeležiti, ako ni že tuja vsakemu stremljenju po samostojnem umstvenem delu.

JOSIP AGNELETTO:

Slovenske narodno gospodarske črtice¹⁾.

Življenje človeško je večer, včasih naraščajoč, včasih pojemajoč boj za samoohranitev, v kojem hoče posameznik priboriti življenskih sredstev sebi in onim, za katere je dolžan skrbeti. Ta boj se pojavlja: 1. *kot boj proti naravi*, kjer hoče človek podvreči naravno snov svoji sili, in ž njo razpolagati, n. pr. uporaba vodnih sil; obrežne naprave proti povodnji; 2. *kot boj proti sočloveku*, s katerim se hoče *ščititi* okupirane snovi, dobrine in sebe samega (defenziva), na drugi strani pa pridobljene snovi in dobrine svojemu bližnjemu oteti (ofenziva).

Poleg boja med individui opazamo boj med stanovi in med plemeni, ki se ločijo od prejšnjega le po svoj *očividni* vehemenci.

Vzrok vednemu boju iskati nam je v dejstvu, da se nahajajo v naravi za življenje neobhodno potrebna dobra v določenem času in pri danih razmerah le v omejenem številu. Taka dobra imenuje gospodarska veda: *gospodarska dobra*, nasprotno prostim dobrinam, kakor: zrak, solnčna svetloba, ki stoji vsakemu na razpolago v poljubni meri.

Skrb za samoohranitev je *prvotna* in *najjačja*; šele potem, ko je ta primerno olajšana, stremi človek za najrazličnejšimi smotri sorazmerno z razpoložljivimi sredstvi. Ali pozabiti ne smemo, da *zasiguranje materijelne eksistence* nam ni več **cilj**, ampak le

¹⁾ Poročilo na I. narodno-radikalnem zaupnem sestanku v Ljubljani 6. septembra 1910.

sredstvo, kar so stari Rimljani izrazili v: „edimus, ut vivamus, sed non vivimus, ut edamus“. Temu dosledno spremenil se je pri boju za obstanek: *povod*, ne pa morda *vzrok*.

*

Kakor hitro je podredil človek svoji skrbi za nabavo gospodarskih dobrin poleg *preskrbljenja za moment* tudi *preskrbljenje za bodočnost*, govorimo o njegovem gospodarskem čutu; in smotreno skrb za trajno nabavo gospodarskih dobrin v svrhu življenja bi imenovali: *gospodarstvo*. Ker je človek odvisen v veliki meri od zunanjega sveta in se kot takemu javljajo različne potrebe, odsev pretvarjanja ene snovi v drugo snov, — je njegova dobrobit odvisna od povprečne utehe vseh potreb, eksistenčnih in kulturnih. In ravno naloga gospodarstva je, *utešiti človeške potrebe v sedanjosti v zvezi s skrbjo za bodočnost*. Da se to tem lažje doseže, so se združili posamezniki v razne skupine; med temi zavzema danes država, naj je nastala že kakorkoli, važno mesto. In *ono smiselno delovanje*, ki gre za tem, da trajno preskrbi pripadnike kake države (ali kakega naroda) s potrebnimi gospodarskimi sredstvi, imenujemo *narodno* (politično) *gospodarstvo*.

*

*Merkantilizem*¹⁾, ki je prvi vzpostavil celotno državno-gospodarsko politiko, je videl narodno blagostanje — posledico dobrega gospodarstva — v veliki množini dragocenih kovin, s kojima država razpolaga. Proti temu nastopili so *fiziokrati*, in njihov nauk, da je priroda edini izvor narodnega blagostanja, poglobil je *Adam Smith*, ki je učil, da je dobrobit kakega naroda odvisna od *prirode, človeške sile in kapitala*. Ako abstrahiramo od kapitala, ki je le nekaj *sekundarnega*, ostaneta nam kot *predpogoj za uspešno gospodarstvo* dva faktorja: *priroda in človeška sila*.

Njuno medsebojno razmerje obstoja v tem, da *si more* človek prirodo zaslužniti, uplivati na način in množino pridobivanja prirodnih snovi, *ne more* pa spremeniti *bistva in vrste prirodnih produktov*; v toliko je odvisen človek od zunanjega sveta, odvisno je njegovo življenje in ves njegov kulturni razvoj. Popolna emancipacija človeka od narave je izključena.

Plodovitost, geognostična kakovost zemlje, klima, geografična lega (morje, reke, gore) vplivajo na človeka in njegov

¹⁾ V nasprotju s *staroveško pravno državo*, ki je skrbela le za mir na zunaj in na znotraj, v zvezi z etično izobrazbo svojih državljanov, v kolikor je to bilo potrebno za državne temelje.

napredek. Enake, če ne večje važnosti za gospodarski razvoj je *etnografična* kakovost naše zemlje, njeno prebivalstvo in njegov narodni značaj. Hladnokrvnost, podjetnost in energija pripomogle so Angležem do svetovnega nadvladanja.

V tem pogledu pride dalje v poštev osobito *spol, starost* in *število* ljudstva v danem času.

Spol in starost uplivata ugodno ali neugodno na število delavskih sil in na ljudski naraščaj. Sorazmerje med obema spoloma in med starostnimi stopnjami je nekaj — vsaj v širšem obsegu — stalnega; zato skrbi narava sama, ki ne sme biti seveda ovirana od človeka. Preštevilno izseljevanje moškega spola, prenaporno žensko delo moti ono povprečno sorazmerje.

Javno nam to pokaže statistika dr. Hirta¹⁾, s katero je mogel konstatirati, da je umrlo v Nemčiji živorojenih otrok v starosti do 1 leta:

1. povprečno	22%
2. otrok od svinčaric ²⁾	40%
3. otrok od steklaric	55%
4. otrok od srebraric ³⁾	65%

Prenaporna obremenitev ženskega spola ni kvarna le za družino, ampak tudi za celi narod.

Velikega pomena je dandanes izseljevanje, ker se raztega ravno na najboljše narodove sile, na moški spol v pretežni meri od 17. do 40. leta. Najsposobnejše moči ostavljajo staro bivališče in te so za domovino skoro vselej izgubljene. Kot kompenzacija prihaja nazaj denar, v večjih in manjših zneskih; vračajo se tudi nekdanji izseljenci, eni s prihranjenimi svoticiami, drugi brez teh; prezreti pa ne smemo: da ravno *najpodjetnejše, najbolj nadarjene in inteligentne osebe se ne vračajo več*, ker vedo, da jim stara domovina ne bi nikdar mogla nuditi onega, kar jim daje nova.

Na naslednji strani imamo statistiko avstroogrskih izseljencev Združene Države v dveh epohah.

Ona nam pove, da se je izseljevanje malone pri vseh avstrijskih narodih v 4 letih podvojilo, dalje, da se je raztegnilo tudi na neizobraženo maso v večji meri, nego je to bilo v prvi epohi. Okolnosti, ki so silile k izseljevanju, to je gospodarsko slabo stanje, so se pokazale jačje.

¹⁾ Posnel sem iz knjige: Aug. Bebel: Frau u. Socialismus.

²⁾ Bleiarbeiterinnen.

³⁾ Silberarbeiterinnen.

Narodnost	Svota izseljencev		Analfabeti	
	1901—1904	1905—1908	1900—1904	1905—1908
Nemci	70 169	136 563	3·4 ⁰ / ₀	5·1 ⁰ / ₀
Madjari	87.883	172.138	9·5 ⁰ / ₀	10·5 ⁰ / ₀
Poljaki	120 459	180 730	27 3 ⁰ / ₀	32·2 ⁰ / ₀
Čehi	30.770	46.490	1·2 ⁰ / ₀	1·4 ⁰ / ₀
Slovaki	128.479	146 626	9·3 ⁰ / ₀	21·9 ⁰ / ₀
Rusini	32.043	65 990	46·7 ⁰ / ₀	55·5 ⁰ / ₀
Italijani	7.331	6.935	17·9 ⁰ / ₀	17·6 ⁰ / ₀
Hrvati in Slovenci	102.035	144.396	33·7 ⁰ / ₀	34·9 ⁰ / ₀
Dalmatinci in Bosnaki	5.467	17.924	—?	—?
Judje	64.824	66 414	19·7 ⁰ / ₀	38·3 ⁰ / ₀

Statistiko so sestavile Združene države same. Objavljena je bila v mesečnih poročilih centralne komisije na Dunaju leta 1910.

Poleg spola in starostnih dob v deželi živečega naroda, je tudi njegovo število merodajen moment za gospodarski razvoj. Delitev dela, špecializacija in izmenjava produktov med različnimi produkcijskimi enotami so odvisne od kvantitete prebivalstva. V tem pogledu smatrati moremo za vzgledno ono stanje, kjer more narod zadostiti svojim lastnim potrebam, kjer more sam sebe preskrbeti, ne da bi bil na druge navezan.

Neprecenljiv moment za narodno gospodarstvo je tudi družabna organizacija. Država s svojim upravnim aparatom je oni jaki faktor, ki *more* določati smer in tudi meje gospodarskim podjetjem svojih podložnikov. Njena gospodarska politika naj gre za tem, da uporabi vse postavno in pravično, kar vodi k izboljšanju gospodarskega stanja svojih državljanov. Njej služijo za to: zakonodaja, šole, trgovinska politika, podpore in drugo. *Ali država gre dalje*, ona čuva tudi obstoječi gospodarski red.

Mimogrede bodi omenjeno, da v tem svojem stremljenju *hoče obraniti* „državotvorne“ stanove; da jih obvaruje pred pretečojim socijalno pogubo, ovira razvojni tok in časovno izenačuje ali vsaj blaži stanovski preobrat; ona je vedno konservativna; ako koraka za razvojem, dela to le pod pritiskom razmer.

In z obstoječim redom čuva tudi *privatno lastnino*.

Juristično je privatna lastnina popolna pravna oblast nad kako rečjo, ni pa absolutna oblast; tej nasproti stoje gotove meje. Lastnik ni več absoluten gospodar onega, kar si je pridobil; to so zahtevali in zahtevajo interesi družbe, pozneje šele države.

Daljno stopnjo v razvoju privatne lastnine opazamo v tem, da je družba posegla pozitivno lastnikom v njih lastninske pravice,

ko se ni zadovoljevala več s samimi (negativnimi) prepovedmi, ampak obremenila premoženje kot tako¹⁾.

Dosedanji lastninski razvoj nam predočuje: lastnino posameznih ljudskih skupin (*družinski, zadružni komunizem*), koje ostanki so: občinska zemljišča; ta je prešla v *privatno lastnino, individualno lastnino*, ki obstoja dandanes; njen daljni razvoj bi bil: družabna lastnina (*družabni komunizem*).

Lastninska oblika je več ali manj popolen odsev vsakokratne družabne organizacije v gospodarskem pogledu; kdor hoče odpraviti današnjo privatno lastnino, izpremeniti mora vso obstoječo družabno organizacijo, katera upliva na vse človeško delovanje in nehanje. V tem smislu bi utegnil imeti *Jhering* prav, ko pravi, da je privatna lastnina posebljeni del človeka samega. In Eisler misli v svoji „Soziologie“, da se je človek preskrbel z gospodarskimi sredstvi bodisi vsled lastnega nagiba in potrebe, bodisi vsled navade; pravno priznana in varovana je pa lastnina šele, ko jo je država priznala za nedotakljivo.

Ona (lastnina) je v današnji družbi nekaj *potrebne*, ker hoče poedinec, ki je v sedanjem družabnem okviru prej *egoist* nego *altruist*, delati le v toliko, kolikor je potrebno za njegov inherentni interes. Čistega altruizma normalen človek ne pozna; pač pa ima različno razvit čut skupnosti in odvisnosti od sočloveka.

*

Slovenci ne tvorimo državne celote, ampak le del v državi, in zato ni naše narodno gospodarstvo istovestno z državnim kakor pri Francozih, Rusih, Italijanih i. t. d. Gospodarska politika se ne deli v naši državi po narodnostih, obratno, te se v tem pogledu od države popolnem prezirajo in v ospredje stopajo stanovske organizacije, razdeljene *po zgodovinskih deželah*.

Ne dajmo se ovirati od dejstva, da tvorimo le del države, ampak stremimo za tem, da si v okvirju državne gospodarske politike postavimo smoter, ki nam bo vodnik pri reševanju gospodarskega vprašanja.

Začetna naloga naše gospodarske politike bi bila:

- 1.) spoznavati predpogoje za naš gospodarski napredek;
- 2.) pospeševati one gospodarske panoge, ki so z ozirom na dane predpogoje (površino, kakovost, lego dežele in sposobnost

¹⁾ V nasprotju s osebnimi davki v ožjem pomenu (*Kopfsteuer*).

prebivalstva) najbolj sposobne, da pripomorejo vsem narodovim slojem do materijalne eksistence, ki je predpogoj vsakega napredka.

Radi lege svojih deželâ uvaževati moramo Slovenci *poljedelstvo z živinorejo in rudarstvom, industrijo in trgovino*.

Konec.

Pregled.

Kulturni.

Donesek domači socialni pedagogiki.

Treba je povišati in dozidati vaško šolo. Z vso silo se kmetje upirajo temu: saj je bilo tudi prej tako, pa smo se zadosti naučili. Nekdo bi rad ustanovil gospodarsko društvo; nikakor ne more nagovoriti za to kmetijskih možakov. — Iz bližnjega trga je prišel narodno-napredni agitator. Modri gospodar sicer uvidi napake klerikalcev, ali voliti vendar neče naprednjaka. In druge slične stvari izpodlete tako.

Kje naj iščemo vzroka, da se naše ljudstvo tako težko navduši za nove ideje? Vedno slišimo: „Čemu nam je tega treba? Prej smo živeli ravno tako ali pa še bolje, pa ni nihče mislil na kaj takega“ i. t. d. Ali ne vidimo, da se razodeva iz teh besed precejšen košček konservatizma? Pa dokler ostane naš človek tako konservativen, kakor je zdaj, ga bomo težko pridobili za nove ideje, za nova podjetja. Važna naloga socialne pedagogike je tedaj, da reši našega kmeta konservativnosti. Pa mislim, da bi ravno pri nas ne bilo to delo posebno težko; zakaj vsa naša zgodovina nam ne kaže niti ene periode, da bi se bil mogel Slovenec veseliti njene blagodejnosti. Še vsekakor je sedanjost boljša od preteklih časov. Ali je bilo tlačanstvo vzor kmetove sreče? Ali naj bodo turški napadi vzor sedanjemu političnemu nemiru? Ali je bila duhovščina za časa protestantizma in prej boljša, nego so sedanji duhovniki? Ali je bilo kdaj prej več pobožnosti, nego v sedanjem veku, v stoletju Marijinih družb in različnih bratovščin? Nekdanjih nevarnih

gozdnih potov si pač ne more nihče želeti mesto sedanjih ugodnih občil. Na teh in podobnih slučajih se mora torej pokazati, da dela oboževanje preteklosti vsekakor krivico sedanjemu času. Pretekli dnevi se nam vidijo pač le zato lepi, ker jih ne občutimo več tako zelo; nekatere neugodnosti sedanjih dni pa so naše neizogibno breme, kar nas seveda navdaja tudi s strahom pred prihodnostjo. Vse drugače misli pa bo imel naš kmet tedaj, če bo raznemeval preteklost tako, kakor se mora umevati.

Negativna stran ljudske duše je tudi pomanjkanje optimizma. Karkoli pripoveduješ, vse bo gledal naš prostak z malodušnimi očmi. Težko bo veroval tvojim obljubam, uspehu naprednosti. Boji se, da bi mu ne prineslo novo podjetje še slabjšega stanja; zato se tudi ne more odločiti, da bi kaj riskiral.

Nekateri trdijo, da smo Slovenci hlapčevski narod; suženjski značaj nam je pa privzgojila zgodovina. Ali imamo res tako slabo zgodovino? Kljub največji domovinski navdušenosti vendar ne moremo proslavljati svoje preteklosti. Če namreč nepristransko motimo svojo domačo zgodovino, pa najdemo v njej zibelko našemu skepticizmu in tlačanstvu. Naši zgodovinski prizori se niso dogajali zaradi nas samih. Končni cilj vseh vojska, ki so se vršile po naših krajih, je bil drug narod in ne naš. Mi smo bili le neka ovira, ki se je morala premagati, da so mogli dalje. Glavni dogodki: Rimljani so gospodarili po naših krajih. Ti kraji niso bili rodovitni, niso imeli bogastva, a ležali so pred veliko zakladnico Balkana. Ne zaradi naših praprebivalcev, zaradi naših sedov so prirejali Rimljani svoje pohode pri nas. In dalje! Huni, Ogr i. dr. so divjali po naši zemlji. Tudi tem so

bili naši predniki le brv, preko katere so šli proti uglednemu zapadu. Občutili smo turške vojske. Ni bilo Turkom ležeče na tem, da si zagotove nebeški sedež z našim uničevanjem; saj nas je bilo vendar tako malo. Hoteli so dalje. Francozi, Nemci, severni Slovani so jih mikali. Zgodovinar poreče: naši junaki so jih odbijali in tudi ustavili. Je-li to res? Naši mali narodci naj bi udušili telesno moč in navdušena srca velikanske turške množine. Prišla je vojska od drugih krajev. Če pa so domači plemenitaši vodili domačo vojsko, ali so bili to naši rojaki? Saj je bilo vendar vse plemstvo nemške krvi ali vsaj nemškega duha. — Prišla je ilirska doba. Morebiti je samo ta del edini, ki se je dotikal nas res le zaradi nas samih. Sicer je tudi Napoleon imel misli, ki so šle preko nas proti severu, ali ustavil se je tudi tukaj, videl nas je, ne čutil. Bili smo del njegove države. Kakor po vseh svojih zemljah, tako je hotel tudi nas v novi Iliriji kulturno povzdigniti. Da pa je upošteval pri tem — v nasprotju z drugimi našimi vrhovnimi gospodarji — celo slovensko narodnost, gotovo ni storil tega iz ljubezni ali spoštovanja do nas, kot celotnega samosvojega naroda. Saj ni hotel pri nas kulturnega prerajanja zato, da bi uspeval naš rod zaradi samega sebe, ne: končni cilj je bilo vendar priznanje francoskega duha, povzdiga Napoleonove moči.

Kdaj se je pojavil pri nas Karol Veliki, ki bi bil stremel po zedinjenosti in popolnosti Slovenije. Kralj Samo? Kdaj smo imeli domače narodne kralje kakor Čehi, Poljaki, Rusi? Morebiti sta imela enake cilje Zrinjski in Frankopan? Saj je bil v njuni zaroti Nemec Tatenbach, ki je skrivaj gojil svoje sebične namene. In tako bi se dalo še dalje raziskovati, v koliko je domača zgodovina naša in samo naša. Naš človek je videl, da nima nikakega vpliva, da drugi odločajo njegovo usodo, ne da bi pri tem upoštevali njegove lastne potrebe in koristi; tedaj pa se je nekako resignirano udal temu. Iz te resignacije pa se je rodil narodov skepticizem, ki je tako zelo napoti našim ljudskim izobraževalcem.

V svojem naziranju je kmet pravcati realist. Posmehoval se bo, če mu govorimo o narodnosti, umetnosti i. t. d., saj vse to „nič ne nese“. Njegovo materialistično življenjsko naziranje priznava le malo malo idealni misli.

Čemu je treba imeti prostor okrog hiše snažen, zakaj bi kupoval knjige, slike, ker vse to ne more rediti njegovega telesa? Res je treba — bo pritrdil — da se človek oddahne od delavnega življenja, da pozabi na svojo bedo. Kje pa se doseže to lepše nego pri vinu? Tu imam nekaj za želodec, pa sem obenem tudi vesel.

Posledica tega strogo materialističnega realizma pa je egoizem. Zdi se mi, da je to ona trdna podlaga, ki bazira na nji vse naše klerikalno mišljenje. Bistroumen je naš možak, dobro uvidi, kaj je duhovniku in klerikalcu namen politike; ali proti duhovščini neče nastopiti. Manjka mu idealizma, da bi stremel po nečem, kar se ne dotika očitno njegove osebne koristi. V njegovem razumu in dejanju prevladuje egoizem, saj je treba v prvi vrsti gledati vendar, kako se doseže svojo srečo na komoden način.

Kako je bilo nekaj lepo, ko so živeli njegovi predniki v slogi s cerkvijo. Duhovnik je poleg tega nositelj vere. Da bo kmet srečen na zemlji, mora moliti boga. Še bolj kot na zemeljski blagor pa mora gledati na posmrtno srečo. Vsled tega, da bo enkrat sam srečen, veruje in moli, se klanja duhovniku, priznava proti svojemu prepričanju klerikalno oblast. Ker bi izgubil z vero obenem tudi glavni smoter svojega življenja — nebesa, zato se brani modernih misli, kulturnega napredka. Največja opora klerikalizmu je torej vera, vera pa je le lepa besedna krinka za egoizem. Dokler se človeštvu ne ublaži versko čustvo, tako dolgo ne moremo lahko operirati s praktičnim socializmom. Izmed konsekvenc, ki se dajo izvajati iz razlogov, vsled katerih se je rodilo socialistično gibanje, je tudi ona bistvena točka socializma, ki vidi reformo marsikatero napake dosedanjega družabnega življenja le potom protikatoliške, splošni protikonfesionalne metode. Važen del socialistovega smotra je vendar enakost ljudskih pravic, medsebojna pomoč, kar je vsekakor nasprotno stremljenju edino po lastni sreči. Karkoli stori vernik, vse ima le en cilj — doseči lastno srečo na drugem svetu. Najmilejši slučaj: Če prelomiš postno zapoved, se odkupiš s tem, da daš beraču miloščine. Ne zato, da bi pomagal siromaku, temveč zato, da se na tem svetu srečno in brez skrbi naješ in si obenem zagotoviš nebesa! Kako že pravi Ellen Key: „Weder die Liebe

noch etwas anderes im Leben hat Wert, wenn es nicht in Stande ist, zum Selbstzweck veredelt zu werden und erst in zweiter Linie auf andere Zwecke abzielt.* (Niti ljubezen niti nič drugega v življenju nima vrednosti, če je ne poplemenitiš tako, da je sama sebi namen in da smeruje šele v drugi vrsti na druge smotre.) Vsakemu dobremu delu je torej prvi namen usluga in pomoč bližnjiku, zasluga sebi pa je le postransko — to naj bi bila prava altruistična morala.

Predno hočemo videti uspehe kulturnega dela, moramo reformirati ljudsko psiho. Rešiti našega človeka konservatizma, materialističnega realizma, oprostiti ga egoizma na podlagi srčne izobrazbe — to so važni momenti socialne pedagogike. Kmet mora imeti boga, njegovo poljsko delo je odvisno od božje pomoči,* mi je dejal nekoč pošten kranjski kmet. Razložimo mu torej prirodne zakone, dajmo mu vere v samega sebe in njegovo delo, potem bo dobilo njegovo življenje drugo smer, njegovo versko čustvo drugo vsebino. Kdo pa je poklican na to polje? Gotovo predvsem socialist s svojimi nepristranskimi nazori o enakopravnosti, ekonomiji in popularizaciji naobrazbe. Ali je pa našemu kmetu pojmovanje o programu socializma tuje? Poleg drugih dobrot mu da Amerika tudi pojem o harmoniji industrialnega delavca s poljedelcem. SLAVA.

Literarni.

Dr. Dragotin Lončar: Dr. Janez Bleiweis in njegova doba. Postanek in razvoj narodno-političnega programa Slovencev od razcepjenja v konservativno in liberalno stranko. — Ponatisek iz „Bleiweisovega Zbornika“. Cena 1 K. V Ljubljani 1910. Založnik: Konsorcij „Naših Zapiskov“. Tiskal Drag. Hribar.

Skoro je minulo že več nego šestdeset let, odkar je prišla vrsta tudi na slovenski narod, da stopi kot aktiven činitelj v politično življenje. Nad sto let pa je že preteklo, odkar so ga začeli za to življenje vzbujati in pripravljati, možje, ki jih imenujemo slovenske buditelje in prepoveditelje.

Dotlej so fevdalni deželni stanovi predstavljali slovenski narod. Pravzaprav bi rekli bolje in pravilneje: Narod v političnem pomenu so bili po deželah, ki jih sedaj nazivljemo slovenske, fev-

dalni deželni stanovi. Ti stanovi niso bili narod v masi, kakor ga poznamo dandanes in kakor se je razvil tekom devetnajstega stoletja; ti stanovi so tvorili le površje, tenko plast, ki je pokrivala vso ostalo, politično brezpravno in brezpomembno maso ljudstva. Ker so imeli vse politične pravice in svaščine sami v rokah, narodova masa, na katero so se ipak opirali, pa nobenih, je naravno, da so imeli pred očmi le svojega stanu škodo in korist. V gospodarskem, socialnem, pa tudi v političnem oziru so reprezentirali poseben razred — fevdalni. Braneč in varujoč svoje razredne koristi in interese, so izražali tisto, kar lahko imenujemo njihovo tedanjo politično idejo. Ta ideja jim je bila zvezda-vodnica v vsem njihovem javnem delovanju, torej tudi v političnem.

Izpremembe l. 1848 in 1849 so povzročile, da je bila ta vrhinja plast prdrta, in da so fevdalci prenehali biti sami privilegirani „narod“. Na površje je stopil nov faktor, ljudstvo samo — brezpravno dotlej, nezavedno in zanamajeno: pojem naroda je dobil novo, širšo in globljo vsebino; ta pojem se je moderniziral tako, da je vsebina odgovarjala resnično tudi besedi, s katero se je izražala. Preje na predprave se opirajoči razred fevdalcev, sedaj vzbujeni, oživiljeni narod slovenski, — kolikor ga je pač omogočala takratna gospodarska in socialna struktura na Slovenskem.

Proces je popolnoma logičen: Umira staro, kar nima več moči za življenje — fevdalizem — čas gre preko tega; vstaja novo, kar more in mora izpolniti svojo nalogo v izpremenjenem času — kmečko ljudstvo slovensko.

Takšna je bila gospodarsko-socialna struktura slovenskega ljudstva l. 1848, da drug ni mogel biti poklican na mesto fevdalcev, nego slovenski kmet.

Ta prehod vloge nositelja politične ideje slovenskega naroda, odnosno naroda na Slovenskem, se je za Slovence izvršil nepričakovano naglo. Prenaglo. Popolnoma nepravilne je našel tiste, ki bi morali prevzeti vodstvo, in vse tiste, ki jih je bilo treba voditi. Praznosta je bila povsod.

Res je, da je bilo nekaj inteligentov posvetnih in duhovskih, ki so stali višje, nego povprečna masa. Pravtako pa je res, da so bili ti možje vse premalo vajeni doma in domačih ljudi, da so bili vse premalo orientirani in

informirani o dejanskem položaju slovenskega naroda, nego da bi bili mogli takoj spoznati pravo pot k cilju in spoznati ta cilj sam. Niso vedeli ni kod, ni kam. Niso imeli načrta niti v svoji duši, po katerem bi stremili k cilju, niti niso imeli smotra, za katerega bi bili delali. Da so bili glede sredstev, katerih niso se poslužujejo, v večnih zmedah in zmotah, je potemtakem naravno.

Res je, zgradili so v naglici program, dvignili so visoko zahtevo po jugoslovanstvu, po zedinjeni Sloveniji i. t. d. i. t. d. Toda ti programi so bili le teoretični, skovani v sobi, zasnovani samovoljno, takorekoč brez ozira na možnost, ki so bile takrat dane za razvoj slovenskega naroda kot socialnega, političnega in gospodarskega faktorja. Ti programi so bili in so vsled tega morali biti le večalimanj kopija programov, ki so jih zagovarjali drugi večji narodi, ki so imeli bogatejšo in popolnejšo narodnostno strukturo in svojo gospodarsko-socialno preteklost. Ti programi so bili od danes do jutri — z njimi so si tedanji voditelji slovenskega naroda le hipno hoteli pomagati iz položaja, kojega niso mogli pregledati in tudi ne poznati in preceniti.

Drugod, pri zgodovinskih narodih, so imeli meščanstvo, katero je postalo dedič in naslednik absolutističnega fevdalizma takorekoč v vseh ozirih. Meščanstvo je bilo na svojo nalogo, prisojeno mu od razvoja, pripravljeno in jo je sprejelo in izvrševalo. Pri nas pa je meščanstvo bilo tuje, nemško ali laško; jedro slovenskega naroda je bil kmet, ki pa se je komaj prebujal iz narodnega mrtvišča in ki je bil gospodarsko-socialno odvisen in nesamostojen. Ta kmet, ki se je zbudil pravkar z enim očesom iz dvestoletnega duševnega spanja in ki ni imel za časa absolutizma kot tlačan niti najmanjše prilike, da bi se bil uril v samostojnem upravljanju političnih opravil! (Lončar str. 22/23.)

Slovenski kmet je bil torej kaj neroden in neobdelan material, s katerim so voditelji lahko operirali poljubno, dokler niso terjali od njega denarja. Temvečja odgovornost pa zadeva vsled tega ravno te voditelje, če je bila slovenska politika tako neuspešna in brezglebna, kakor nam jo zgodovina predčuje.

Takratni — in menda doslej še vsi — voditelji slovenskega političnega

življenja so izšli iz kmečkega pokolenja. Toda s čudovito lahkoto so se otresli kmečkega duha, približali se razredu meščanstva in se prilagodili njegovim interesom in njegovemu naziranju. Ta trditev je resnična, ker nam jo dokazuje zgodovina. Le tako si moremo raztolmačiti, da je bila slovenska politika do zadnjih časov uprav neverjetno čudna. Slovensko politiko so vodili pravzaprav možje, ki po svojem naziranju in prepričanju niso več sodili med kmečki stan, marveč med buržoazijo. Slovenska politika do zadnjih dob ni nič drugega, nego kopiranje politike drugih narodov. Ti so imeli meščanstvo kot odločujoč faktor v politiki. Interesi meščanstva in pa kmečkega prebivalstva si pa premnogokrat nasprotujejo. Ker so naši voditelji slepo posnemali, kar so imeli drugi narodi, so vodili politiko, ki je bila naravnost škodljiva interesom ljudstva, koristila pa je interesom ozke kaste, v kateri so živeli, ali njihovim zasebnim interesom, ker so se bili pomeščanili. Rodoljubja je bilo torej v resnici mnogo manj, nego smo vajeni čuti iz raznih slavo-spevov, koristolovstva pa mnogo več.

Uiti imamo, da je bila politika naših Bleiweisov & Co jako osebna. To se pravi: Prikrojena je bila njih strogo zasebnemu, osebnemu stremljenju in mišljenju. Vsi naši politiki iz polpretekle dobe so prinesli seboj z Dunaja ali od drugod iz tujine politične ideje; vzgojili so se kolikor toliko kot buržoaziji; več jih je vezalo z meščanskim miselnim svetom, nego s kmečkim. Videli so le potrebe svojega miselnega miljeja, ne pa ljudskega, kmetovega. Odtod je prišlo, da so se pri nas pričeli boji za pravice slovenskega jezika v šoli in uradu. Zato so bili slovenski politični programi tako teoretični, ideološki, nepraktični. Gospodarski in socialni položaj slovenskega kmeta je bil našim političnim voditeljem domalega nepoznan. V tem je pa zopet tičalo neko nesoglasje med politiko, s katero so izkušali osrečiti narod, in med politiko, kakršna je v resnici bila potrebna in umestna in kakršna bi si bil želel kmet na Slovenskem. Nesoglasje pa je izviralo odtod, ker so naši politikarji začeli s političnim delom z vrha namesto pri tleh in pri temelju: začeli so z ideologijo namesto z ekonomijo.

Kmetje so to pravzaprav čisto dobro čutili. To spoznamo iz raznih političnih

volitev, ki so se bile vršile v l. 1849. Posebno drastično se to pokaže iz pisma Cofovega Muršcu (17. avg. 1848): "... on (dr. Kočevar) je dobro govoril ino posebno iskal domorodni duh v ljudeh buditi, kar mu pak ni steklo, ker je ljudstvo ropotalo le zavoljo davkov, desetine in desetega peneza..." (Dr. Fr. Ilešič, Korespondenca dr. Jos Muršca. Zbornik Slov. Matica 1905, str. 29)

In kaj vidimo iz pisma, ki ga Cof piše Muršcu 21. aprila 1848, kjer pravi: "... Želje bi se imele natisniti, kakor volja našega Slovenskega naroda, na ktere bi se posebno na Štajerji Študentovje v Gradci — v Marburzi ino v Celji podpisovali, ali pak toti troji študentje bi imeli si izbornike izvoliti, v Marburzi vkup priiti ino se črez Slov. narodne reči posvetoovati..." Ali ne govori to pismo odličnejšega inteligenta slovenskega iz tistih dob jasno, kako tuji so bili politični nazori voditeljev dejanskim potrebam narodove mase in kako naivni so bili? Študentje

so takrat delali in predstavljali "voljo slovenskega naroda"! Pa saj je na slovanskem shodu v Pragi zastopal Slovence tudi le študent Globočnik... Konec.

Alkoholizem. II. zvezek Ljudske knjižnice, ki jo izdaja Vekoslav Spindler v Celju. Cena 50 vin.

Higijena na kmetih. III in IV. zvezek Ljudske knjižnice v Celju. Cena K 1 20. Obe knjižici sta namenjeni, da poučita najširše sloje našega ljudstva, zato ju toplo priporočamo.

Černič Mirko: Telesni naš postanek, razvoj in konec. Poljudna znanstvena razprava s slikami. Napisal — —. Cena K 1 60, po pošti K 1 80. Gorica 1910. — Naroča se pri pisatelju (Hrušica na Gorenjskem). Takih spisov potrebujemo; zato priporočamo to knjižico, katera ima tudi 34 slik v boljše pojasnilo snovi.

Janeza Trdine zbrani spisi, IX. knjiga. Cena broš. K 2 50, eleg. vezani K 3 70, po pošti 20 v. več. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1910.

I. S. MACHAR:

Sonet k socialnemu vprašanju.

*Polnóč. Po trudnem dnevu tak lepo
v temó zreš, z nje ti vlažen vetrič veje,
kot srp, izlikan iz medí, svetló
z nebá višnjavega se mesec smeje.*

*Čuj glase daljnje! S palico nekdo
po tlaku bije, kolne, zmir besneje;
par mož, ki noge komaj jih neso,
po cesti kot par silhuet mi speje.*

*Odlomek stavka k meni prileti:
„in revež strada, bogatí gospod,
noben protest nič ne izda več tod — —
pač v revežih si zmotil, bog, se ti,
oči jim dvoje daš — li varčno to? —
daj eno le jim — zanje dosti bo!“*

„Letni sonety“.

■ ■ ■

RAZPRAVE

VII. rednega zbora jugosl. soc. dem. stranke v Avstriji. Stenografični zapisnik. Cena 60 vin. — Prvikrat je izdala jugoslovanska soc. dem. stranka v Avstriji stenografični zapisnik svojega strankarskega zbora. Zanimiv je in vreden, da se ga pazno čita. Dobi se pri: „Delavski tiskovni družbi v Ljubljani“.

„KATOLIŠKO SVETOVNO NAZIRANJE IN SVOBODNA ZNANOST.“

Napisal dr. L. Wahrmond. Cena 70 v. Te znamenite brošure, ki je toliko prahu vzbudila v avstrijski javnosti, ima „Del. tiskovna družba v Ljubljani“ še nekaj v zalogi, zato opozarja iznova, naj si jo omislijo tisti, ki se zanimajo za ta eminentno važni predmet.

Drama Prešernovega duševnega življenja.

Spisal dr. Ivan Prijatelj. — Cena 40 vin.

Prešernov spomenik

Uredil dr. Ivan Prijatelj. Cena 80 vin. — Ti dve knjižici, ki so jih izdali v Prešernovo proslavo „Naši Zapiski“ 1. 1905. se nahajata še v zalogi „Delavske tiskovne družbe v Ljubljani“. Opozarjamo vse one, ki bi si jih radi nabavili.

Magdalena

Spisal I. S. Machar. Preložil dr. Anton Dermota. Cena 2 K.

NARODNO VPRAŠANJE IN SLOVENC.

Napisal Etbin Kristan. — Cena 24 vinarjev. — Dobi se pri

„Delavski tiskovni družbi v Ljubljani“.

„RDEČI PRAPOR“

Osrednje glasilo jugosl. socialne demokracije. Izhaja v Ljubljani vsako sredo in soboto. Cena mu je K 10-40 za celo leto, K 5-20 za pol leta, K 2-60 za četrt leta in mesečno 90 v. Prinaša zelo zanimivo vsebino in je najboljše pisani slovenski politični list.

Knjigarna L. Schwentner, Ljubljana

Prešernova ulica št. 3

=====
priporoča nastopne novosti svoje založbe: =====

Cankar I.: Kurent. Starodavna povest. Broš. K 1-50, vez. K 2-80, po pošti 10 v več. Ta povest je slika stoletnega trpina-veseljaka slovenskega naroda. Odlikuje se po posebnem jeziku del čudovitega domačega kolorita, tudi slog je nekaj izrednega, ne sicer cankarjevsko briljanten, a vendar tako lep, da enako lepega ne piše noben naših pisateljev. Trije sonetje na koncu povesti so tako-rekoč njen magistrale.

Cankar I.: Hlapci. Drama v 4 aktih. Broš. K 2—, po pošti 10 v več. V drami je pisatelj v jarko luč postavil aktualno, socialno in kulturno vprašanje, ki mora zanimati vsakogar, kdor smatra šolo in učiteljstvo za faktor, ki bo pred vsemi odločeval o usodi našega naroda. Ni to navadna politična senzacijska drama, preračunjena za elemerni efekt, ampak stvar, ki pretrse učitelja, da se nad njo zamisli in premišljuje.

Milčinski Fr.: Igračke. Broš. K 2—, vez. K 3—, po pošti 20 v več. Zbirka ljubeznivih humoresk in satiričnih črtic zlasti uradniškega, posebno sodniškega življenja. Semtertjja zazveni trpka ironija in marsikateri občutni udarec pade na justico in njene služabnike. Posebno prijetno dē čitatelju čut za socialno pravičnost, ki se v obili meri razodeva v teh navidezno „nedolžnih“ črticah.

Trdina I.: Zbrani spisi. VI. in VII. knjiga. Broš. à K 2-50, vez. à K 3-70, po pošti 20 v več. Tudi te dve knjigi prinašata celo vrsto doslej še ne priobčenih pripovednih spisov. Njih vrednost vnovič povdarjati, bi bilo pač odveč, saj o tem je že vsakdo prepričan, da ga ni med našimi inteligenti, ki bi bil tako spoznal in obenem tako prav razumel življenje našega naroda na Dolenjskem kakor Trdina. S tema knjigama pa zakladnica njegove literarne zapuščine še nikakor ni izčrpana. Še marsikak biser se bo dal iz nje izkopati.

Kersnik Janko: Zbrani spisi. V. zvezek. Broš. K 5—, v platno vezan K 6—, v polfrancoski vezbi K 7—, po pošti 30 v več. V tem zvezku, obsegajočem dva snopiča, so priobčene pisateljeve poezije ter literarni in politično-polemični spisi. Urednik dr. Prijatelj jim je pridejal potreben obširni komentar, ki sedanji generaciji prinaša mnogo novega in pojasnjuje marsikatero temno zadevo iz našega polpretekelega političnega in kulturnega življenja.

Založništvo L. Schwentner vabi nadalje na naročbo:

Novih Akordov, ki so se s svojim devetim letnikom preustrojili v glasbeno revijo na ta način, da prinašajo razen skladb v dosedanjem številu tudi prilogo glasbeno-literarne vsebine. Nihče ne more tajiti, da se s tem zadošča le živi potrebi, ki jo čutijo vsi muzikalni krogi. **Cena za vse leto K 10, za pol leta 5 K, posamezni zvezki po 2 K.**